

М. М. Полюжин, Л. Ф. Омельченко

**БАХУВРИХИ
У СУЧАСНІЙ
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

М.М. Полюжин, Л.Ф. Омельченко

**БАХУВРИХИ
У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Навчальний посібник

Ужгород 2004

ББК 81.432.1
П 53
УДК 811.111'373

Посібник присвячений опису структурно складних лексем, які отримали назву бахуврихів і набувають усе більшого поширення у сучасній англійській мові, відзначаючись високим експресивно-стилістичним потенціалом і широким спектром комунікативно-дискурсивних характеристик.

Призначений для широкого кола наукових працівників, які цікавляться проблемами англійської лексикології взагалі та сучасною теорією і практикою функціонального словоскладання зокрема.

*Рекомендовано до друку
Редакційно-видавничою радою
Ужгородського національного університету
протокол № 4 від 26 листопада 2003 року*

ISBN 966-7400-33-0

Вступ

До найменш вивчених структурно складних утворень (загальна назва для чистих словоскладань, парасинтетичних лексем і суміжних із ними одиниць) належать субстантивні й ад'єктивні бахуврихи (походить від санскриту *baḥu* - багато і *vṛihī* - рис). Цей тип складних слів характеризується значенням відповідно до моделі «А має В», у якій А виступає першим компонентом складного слова, а В - другим. Лексеми, утворені за такою моделлю, набувають усе більшого поширення у сучасній англійській мові, відзначаючись високим експресивно-стилістичним потенціалом і широким спектром комунікативно-дискурсивних характеристик. Цінною їх властивістю є й те, що вони дають змогу передати на письмі нові поняття, що виникають у зв'язку з невинним розвитком суспільства та визначають подальше збагачення і вдосконалення лексичного складу сучасної англійської мови.

Звернення до сукупності проблем, що впливають із утворення структури значення бахуврихів, продиктовано перш за все необхідністю розширити і зміцнити теоретичну базу для подальшого дослідження семантико-стилістичних особливостей складного слова в рамках функціональної композитології. Вичерпний опис структурно складних слів на матеріалі найменш вивчених їх типів, до яких у першу чергу належать субстантивні й ад'єктивні бахуврихи, орієнтований на їх поглиблене вивчення у номінативному, конотативному, семантичному, комунікативно-стилістичному й динамічному аспектах. Саме стосовно зазначеного вище комплексу кардинальних аспектів композитології доречно говорити про недостатню вивченість її у сучасній мові як у теоретичному, так і практичному планах. Тому автори цього методичного посібника намагаються якомога докладніше зупинитися на висвітленні найактуальніших питань складних і складнопохідних бахуврихів у словотворенні сучасної англійської мови.

Навчальний посібник призначений для студентів факультетів романо-германської філології університетів і факультетів іноземних мов педінститутів, що вивчають курс лексикології сучасної англійської мови (розділ «словотворення»). Він також може бути використаний аспірантами, науковими працівниками, викладачами вищих навчальних закладів, які цікавляться теорією і практикою словоскладання, проводять дослідження в галузі словотворення, дериваційної семантики і номінації.

РОЗДІЛ 1

СУБСТАНТИВНІ КОМПЗИТИ-БАХУВРИХИ

У корпусі посесійних складних за структурою і семантикою лексем відповідно до їх лексикодесигнативної належності виділяються найменш вивчені субстантивні бахуврихи. У представників різних напрямів дослідження вони отримали такі назви: substantive bahuvrihis (К. Junden, N. Bergsten, Ch. Carr); bahuvrihi compound nouns, substantive compounds, bahuvrihi compounds (O. Jespersen); possessive or bahuvrihi compounds (К. Junden); compound exocentric substantives; personal substantives, substantival bahuvrihi compounds (H. Marchand); conversion compounds (H. Sweet). Прикладом численних композит-бахуврихів можуть бути: **bigfoot** - амер. «велика нога», йети, снігова людина; **loudmouth** - розм. крикун, **eagle-eye** - жарг. недремне око (переважно про шпика); **brown-nose** - жарг. підлиза, підлабузник, любимчик; **hardhead** - 1. хитра, з практичною жилкою людина; 2. дурень, бовдур; **hothead** - гаряча голова (про людину); **blackfoot** - 1) індіанець племені «чорноноша», 2) збір. плем'я чорноногих; **wetback** - амер. жарг. «мокра спина», нелегальний іммігрант із Мексики (що переплив р. Ріо-Гранде). Найбільш вдалим для ідентифікації лексем зазначеного різновиду є термін субстантивні композити-бахуврихи, оскільки він дозволяє врахувати не тільки тип номінації, але й семантико-словотвірні особливості структури цих лексем, що зумовлені притаманною їм семою посесійності (належності або володіння) і моделями утворення n+n і a+n (**hunchback** - 1. горб; 2. горбань; **bold-face** - нахаба, зухвалець).

Цікавою, на наш погляд, є кореляція між етапами історичного розвитку англійської мови і типами бахуврихів. Так, Н. Бергстен, Ч. Карр, Г. Маршан та ін. відзначають, що субстантивні бахуврихи практично не існували у давньоанглійській та майже не зустрічалися в середньоанглійській мові аж до XVI ст. У своїй основній масі вони почали виникати в американському ареалі з XVIII с., напр.: **redcap** 1. 1) «червона шапка» (про людину); 2) амер. носій; 3) жарг. військовий поліцай; «червоний ковпачок» (про гнома, ельфа); 2. заст. кардинал (пор. також **red-hat** - 1) червоний капелюх (особ. кардинала); 2) перен. кардинал; 3. військ. жарг. штабний офіцер, штабіст; **brase-hat** військ. сленг високий чин; жарг. 1. військове начальство, старший офіцер, штабний офіцер; 2) пл. начальство, керівництво; **bluebottle** - 1. бот. волошка (синя); 2. ентомол. трупна муха; 3. розм. «синій мундир», поліцай; **blackshirt** - чорносорочечник, фашист, гітлерівець; **red-coat** іст. червономундирник (прізвисько англійського солдата). Порів.: **whitethorn** 1265 - глід колючий і прізвисько для мантиї суддів; **stick-back** назва риби 14 ...; **redbreast** - назва птаха 1401; прізвиська: **hotspur** - гаряча (запальна, невгамовна, нестримана) людина 1460, **barefoot** - босий 1410; **longbones** - люди високого росту XV ст.; **greybeard** - старий дід XVI ст.; **red-bearded** - рудобородий XVII ст.; **high-hat** - циліндр 1899.; **rubberneck** - амер. розм. цікава, допитлива людина 1896;

highbrow - людина з претензією на інтелектуальність 1911; **whitebeard** - сивий дід, бородань, старий - XX ст.).

Збільшенню кількості складних субстантивних компонентів типу бахуврихів сприяв процес ад'єктивізації вказаних конструкцій за допомогою словотвірного форманта -ed. Він дав змогу ад'єктивним бахуврихам уживатися автосемантично вже не як модифікатор денотата, а замість нього самого. Відомо, що в англійській мові назви людей і предметів можуть утворюватися шляхом складання двох основ, одна з яких означає якусь частину тіла людини або предмета, а друга є означенням, вираженим прикметником або іменником. Ми повністю поділяємо думку О.Д. Мешкова про те, що безафіксальні двоосновні бахуврихи є однією з національно специфічних рис англійського словоскладання [29, 80].

Множина субстантивних композит-бахуврихів утворюється звичайним шляхом, наприклад: **blondes, brunettes and red-heads** - блондинки, брюнетки і руді; **skinned** - 1) коротко пострижений хлопець, молода людина зі стрижкою «їжак», 2. лиса людина 3. жарг. новобранець із морської піхоти; 4. «бритоголовий учасник вуличної банди хуліганів (кінець 60-70 pp. XX ст.). The skin-heads gathered at a pub and marched down Woolwich High Street carrying weapons and shouting «Sieg Heil», with fists raised (MS, 1981. Jan. 28).

Заслугують на увагу композити-бахуврихи, в яких форма множини використовується для найменування однієї особи, напр.: **light-skirts** - легковажна жінка; **butter-fingers** - розм. розтелепа, неумійко, дір'яві руки, людина в якій все падає з рук; **sly-boots** - розм. хитрун, шахрай, пролаза; а **lazybones** (= **lazyboots, lazylegs**) розм. ледар, нероба; **square-toes** - 1) формаліст, педант, 2) манірна, старомодна людина; **slobber-chops** - той, хто неприємно їсть, пускає слину, плямкає; **goldilocks** - 1) золотокудра дівчина, золотиста блондинка, «золота головка», 2. золотоволоска (про казку). Пор. також: a smooth-boots, a sobersides, a lantern-jaws, a thick-lips (does the thick-lips owl his old square-toes of a contemporary; she was something of a lightskirts, a sobersides. And she'd tell neighbours what a slyboots Scarlett was [59].

Субстантивні бахуврихи отримали певне теоретичне висвітлення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Окремі зауваження загального характеру про них можна знайти у Ч. Карра, О. Єсперсена, К. Сундена, М. Бергстена, В. Адамс, Ю. Найди, Е. Бенвеніста, Т.М. Беляєвої, І.В. Арнольд, Є. Ю. Шамліді, Є.В. Іванової, Є.А. Дюжикової, О.Д. Мешкова та інших лінгвістів. Зокрема Є.Ю. Шамліді здійснив спробу виявити деякі екстралінгвальні та дериваційні особливості утворення складних іменників зоосемічного поля, що відносяться до розряду бахуврихів типу **red-breast** - розм. малинівка (птаха); **red-head** - червоноголовий американський нирок; **big-horn** - баран канадський сніжний, толеторіг; **wryneck** - зубоніс, крутиголовка; **bottle-head** - дрібний кит, **bottle-nose** - пляшконіс; **bufflehead** - гоголь американський; **red-eye** - червоноперка; **pintail** 1. шилохвіст, 2. рябок білочеревий [46, 101].

Серед субстантивних бахуврихів Н. Бергстен виділяв: 1) назви осіб (butter-fingers blockhead, corkbrain, dough-face, feather-brain, feather-head, hound's head, hunch-back, jolt-head, lily-liver, long-head, pig-face, rattle-brain); 2) назви тварин і рослин (bullhead (a fish), cotton-mouth (a snake), cross-bill, fin-back (a whale), fork-tail, horn-bill, iron-feet, Jelly-back, lilac-throat (a bird), lobe-foot (a bird), racket-tail, red-eye, silver-eyes, silver-sides (fishes); thread-food (a plant), wrinkle-skin [52].

Н. Бергстен відзначає також досить високу продуктивність субстантивних посесійно-метонімічних композит-бахуврихів у сфері авторських okazіоналізмів стилю художніх творів. Порів.: But you would reveal too much to the iron-heads. ... What to do about them before the iron-heads arrived (J. Aldridge). It was the man with owl-eyed «glasses» ... and then the owl-eyed man said «Amen to that» in a brave voice. «Owl-eyes spoke to me by the gate» (F. Scott Fitzgerald).

Серед перших дослідників субстантивних бахуврихів Н. Бергстен виділяє у них ще дві характерні риси: 1) перший їх компонент повинен знаходитися у предикативному відношенні до другого, що свідчить про наявність формально предикативного зв'язку між компонентами складного слова, який розглядається через призму трансформації типу: red-breast (a bird whose) breast is red; і 2) другий компонент композита є безпосереднім (або метонімічним) найменуванням частин тіла людини або атрибута одягу.

Г. Маршан ділить англійські складні слова на еноцентричні (rain-bow - веселка) і екзоцентричні (типу pickrocket - «кишеньковий злодій», blackout - «затемнення»). До останніх Г. Маршан відносить і підгрупу бахуврихів (порів.: hunchback, paleface, fivefinger, scatterbrain) через те, що представлений у них детермінатив не виражений експліцитно формальними мовними засобами і, отже, знаходиться за межами цих комбінацій. Порів.: «A paleface is not a face but a person having a pale face», де денотативним заміном «paleface» буде не «face», а «person».

Номінативи такого типу Г. Маршан відносить до псевдоскладних слів, тобто до дериваційних утворень за складним модифікатором і денотатом, вираженим нульовою морфемою. Відзначаючи появу субстантивних бахуврихів у новоанглійський період, він також висловлює припущення, що функцію своєрідного каталізатора їх виникнення значною мірою виконував розвиток іншої групи екзоструктур типу pick-rocket. Мова йде про певний опосередкований взаємовплив подібних структур, що викликав активізацію процесу породження собі подібних. Г. Маршан наводить численні приклади екзоцентричних субстантивних композит: pale-face, hunchback, bigwig, blackmouth, boldface, fathead, flat-foot, flathead, flatnose, greenhorn, green-sleeves «inconstant lady-love», hothead, hotspur, lighthead, lazybones, lightskirts «woman of light character», longhead, madbrain, numbskull, redcap, red coat, redhead, roundhead, sobersides, softhead, scarhead, squaretoes, thickhead, thickskin, whitebeard, wetnose (an experienced person), whitecoat (a soldier), wooly-head

(Negro, also «abolitionist»), bonehead (= blockhead, bullhead), doughface, lionheart, madcap, pot-belly, rubberneck, egghead «intellectual» [61, 41-45].

Погордливо-зневажливий, пейоративний відтінок значень бахуврихів, що стосуються опису зовнішнього вигляду, окремих рис характеру або поведінки людини, зумовлений, на думку Г. Маршана, впливом експресивно забарвлених стилістично знижених утворень типу *pickpocket*, а реалізація потенційних сем негативної суб'єктивно-емоційної оцінки та підвищена саркастична або жартівливо-іронічна експресивна тональність є характерними рисами всіх екзоцентричних утворень [61, 44].

При цьому зауважимо, що стилістично марковані субстантивні композити-бахуврихи формуються у сфері експресивного просторіччя і сленгу, відмінними рисами якого є професійна детермінованість і локальна належність. Експресивність і етико-стилістична зниженість просторічних складних слів типу бахуврихів досягається не за рахунок порушення структурних норм, а за рахунок семантичного ускладнення словотвірного акту метафоричними або метонімічними переносами значення основ, що вступають у сполучення. Напр.: **night-owl** - військ. жарг. 1. нічник, льотчик нічного бомбардувальника або винищувача; 2. опівнічник; **slowcoach** - розм. копун, повільна, тупувата людина; **dogface** - амер. розм. 1. піхотинець, піхота, піхтура; 2. 1) рекрут, новобранець; 2) солдат, рядовий; 3. солдат, що доганяє свою колону; **sourbelly** - розм. буркотун, бурмило; **squarehead** - амер. жарг. 1. болван, олух; 2. лайлива кличка німця або скандинава; **pot-belly** - розм. черевко, пузо; 2. черевата товстопуза людина; **beef-head** - груб. дурень, тупиця; **penny-wit** - розм. дотепник-самоук.

Відмінною рисою композит-бахуврихів є конкретність як вихідного (фонового) предметно-логічного, так і нового значень слова, що підтверджується функціонуванням простих субстантивних утворень бахуврихів типу *buttons - a boy in attendance*; *boots - a servant at an inner hotel, who blacks boots and does minor services for guests*; *strips for a tiger*; *beard - U.S. slang a person who wears a beard (esp. a college student, teacher or other intellectual)*.

О. Есперсен пояснює виникнення бахуврихів серед простих лексем (*boots, buttons*), композит (*red-coat*) і вільних синтаксичних конструкцій (*faint heart: «faint heart never won a fair lady»*) емотивними факторами, вважаючи подібні утворення застосуванням своєрідного стилістичного засобу. Субстантивні композити-бахуврихи генетично беруть свій початок лише від тих сполучень, які більш-менш міцно ввійшли у мовну практику, і еліптична форма вживання не може викликати неясності в розуміння їх значення. Семантична ідіоматичність і нерозкладність відповідної атрибутивної синтагми сприяють утворенню відповідного еліпса - вживання *long tail* із тим самим значенням, яке має і денотат *long-tailed duck*. (Порів.: *readcoat=red coat soldier*) [66, 52; 46, 102-103].

На думку А. Дози, утворення слів шляхом еліпсу можна розглядати з двох точок зору: а) психологічної, оскільки значення цілої групи слів, у якій один елемент виявляється зайвим, переноситься на одне слово і б) формальної,

оскільки в кінцевому рахунку результат еліпсу - скорочення складного слова. А. Доза [13,138] доходить висновку про те, що будучи одним із засобів оновлення мови, еліпс, як ніж садівника, що зрізає рослинність, яка надмірно розрослася, скорочує і полегшує мовлення, згущуючи в одному чи двох словах думку, розсіяну в цілому виразі, повертає мовленню виразну втрачену стислість. Це давній спосіб, але він набув особливого поширення у сучасній мові, яка прагне до стислості та одночасно перевантажена складними виразами. Однак ми більше схиляємося до думки про те, що субстантивні композити-бахуврихи слід класифікувати як лексеми метонімічні, а не еліптичні, оскільки вони є навмисними утвореннями за узуальною моделлю n+n, а не за розгорнутою номінацією типу N whose N is A.

Усі складені іменники типу бахуврихи характеризуються обумовленим переосмисленням, виступаючи складними найменуваннями частини або ознаки предмета і є метонімічним перенесенням найменування з частини на ціле, напр.: **white-collar** - службовець, **jackboot** - ботфорт, військовий чобіт, чобіт вище колін, солдафон, типовий представник гітлерівської муштри; **second-hand** - помічник, права рука начальника і т.ін. Неідіоматичні складні іменники типу бахуврихи, тобто такі утворення, значення яких прозоре і виводиться із значень компонентів, при реалізації в мовленні, як правило, демонструють семантичну погодженість вербального оточення з прямим значенням опорного компонента складного іменника (**redhead**-рудоволоса людина, **redcoat** -іст. «червоний мундир» (прізвисько англійського солдата). Відсутність такої семантичної погодженості служить показником реалізації ідіоматичного значення. Наприклад: **jutterbug** - любитель свінгу, стиль, манера танцю (як свінгу), надзвичайно нервова людина; **fire-bug** - світляк, піроманіяк; **shutterbug** - фотограф-ентузіаст; **squanderbug** - марнотрат; **slow-belly** - часто пл. ледар, лобур; **madcap** - шибеник, урвиголова. Незалежно від типу ідіоматичного деривата в його семантичну структуру як фонове входить значення однокореневого неідіоматичного похідного.

Ідіоматичні деривативи передають уявлення про абстрактні переосмислені ознаки і утворюються на основі семантики неідіоматичних дериватів. Ідіоматичні деривати дають змогу виразити те, що важко піддається вираженню і позначити те, для чого в нормі немає прямого позначення, не збільшуючи словник одиницями вираження та їх синтаксичну складність. В ідіоматичних дериватах відображається творча діяльність свідомості, спрямована на утворення «фікцій» - абстрактних уявлень про реальні зв'язки об'єктивного світу. Саме в цьому полягає розуміння функціонування похідних слів як ідіоматичних дериватів, що протистоять дериватам неідіоматичним [3, 29,107].

У. Вайнрайх, Б. Уоррен, В.С. Шастун, вивчаючи проблему семантики складних слів, відзначають залежність як формування, так і вживання ідіоматичного значення від контексту [70, 69, 47].

Підкреслюючи зумовленість ідіоматичної семантики контекстом, У. Вайнрайх доходить висновку, що ідіоматичність не є рисою, притаманною

лексичній одиниці, але контекстуально залежна (context-bound) [70, 40]. Так, наприклад, при універбації мотивуючих фразеологізмів у складне слово відбувається зміна або прирощення певного значення до вже наявного на рівні твірної основи. Ця зміна не може бути виявлена тільки на основі лексичного значення слова, але вимагає вивчення й контексту. Порівняння семантичних структур одиниць мотивуючих і мотивованих дозволяє зробити висновок про те, що значення ідіоматичних іменників мотивовані значеннями фразеологізмів. Якщо складні іменники піддаються семантичним змінам, то це відбувається під впливом нового контексту. Порів., напр.: **hardhat** - амер. 1) реакціонер, представник усього нового, незвичайного; 2. хитра з практичною жилкою людина, 3. бовдур. Порів.: **hardhat** 1. A fulltime Viet Cong soldier, as opposed to a guerilla or reservist: «Some 50,000 are «hard-hats» (full-time fighters), another 100,000 are local guerillas who can be ordered up from farm or village as needed» (Time 1965, Aug. 6, 28). Armed Forces are in the Vietnam war. 2. A construction worker. From the hard helmet worn as a protection for the head. 3. An ultraconservative patriot, esp. one who believes in squelching liberal and radical factions, often by violence. Since early 1960s when construction workers frequently clashed with student anti-war demonstrators [Dictionary of American Slang (Compiled and Edited by Herold Wentworth and Stuart Berg Hexner, 1975)].

Полісемія ідіоматичних складних слів типу бахуврихів може розвиватися на базі одного-двох значень мотивуючої одиниці за допомогою переосмислення (під дією метафоризації або метонімії). Порів.: **wind-bag** 1. зневажл. базіка, пустомолот, пустодзвін; жарт. грудна клітка; 2. пл. хутра (волинок органу); **deadhead** - розм. 1. людина, що має право на безплатний вхід до театру або на безплатний проїзд, 2. нерішуча, неенергійна людина, вайло, пусте місце; **high-hat** - амер. 1. циліндр. 2. розм. важлива персона, «шишка» 3. розм. зарозуміла, пихата людина; **blue-coat** - 1. іст. синє плаття слуг або дітей із сирітського притулку, 2. учень у школі для бідних, 3. розм. 1) солдат, 2) матрос, 3) поліцай, 4) амер. іст. солдат армії північан; **bearskin** - 1. ведмежа шкура, ведмеже хутро, 2. ведмежа порожнина, килим для ведмежої шкури, 3. (хутровий) ківер (англійських гвардійців); 4. текстильн. пальтова тканина з довгим ворсом; 5. бірж. проф. «ведмідь», спекулянт, що грає на пониження; **bullethead** - людина з круглою головою; 2. упертий; **flat-foot** - 1) плоска стопа, 2. плоскостопість, 3. жарг. простак, 4. жарг. поліцай, 5. жарг. моряк, матрос.

Відзначимо, що переважними властивостями субстантивних композит-бахуврихів є емоційно-негативне ставлення до референта, грубувато-цинічна або груба експресивність, презирливо-зневажлива і жартівлива образність, напр.: **bigwig** - ірон. важлива персона, «шишка»; **greenhorn** - неосвічена людина; **highbrow** - людина, що претендує на інтелектуальність, на витонченість смаку, «аристократ розуму», інтелектуал, 2. далекий від життя вчений, інтелігент; **lowbrow** - розм. людина, що не претендує на високий інтелектуальний рівень, людина з примітивними смаками в літературі, музиці, мистецтві; **middlebrow** - 1) людина середнього інтелекту, обиватель, 2)

прихильник традиційних уявлень про мистецтво, культуру і т.ін., людина з відсталими смаками.

Великий інтерес і складність у визначенні джерела мотивації представляють складні слова з ономаціологічною базою, вираженою назвами частин тіла людини або тварини [14, 77]. Вивчаючи складні іменники цього типу, можна встановити два різних види переносу, коли: 1) те, що позначено базою у буквальному розумінні, уподібнюється референту; 2) база у переносному (метонімія) розумінні уподібнюється референту. Приклади: **rat-face** - щуряча морда, амер. розм. хитрун, небезпечна людина, бестія; **tallow-face** - рідк. бліде одуте лице; **pug-face** - плоске лице з приплюснутим носом, мавпяча морда і т.п.; **ass-head** - осел, тупиця, олух; **banana-head** - амер. жарг. йолоп, тупиця; **block-head** - дурень, бовдур; **bone-head** - амер. жарг. дурень, тупиця, йолоп; **cabbage-head** - розм. тупиця, бовдур і т.п. Порів. також групи складних слів із ітеративним полівалентним компонентом -head (acid-, boss-, bull-, bullet-, drug-, dash-, hash-, juice-, meth-, pill, pot-) head. Відношення між ономаціологічною базою та ономаціологічною ознакою у таких складних іменників можна уявити як «Smb. (a person) having a head like that of an ass, banana, beef, black, bone, cabbage». Тут у наявності складний випадок подвійної предикації, відзначений індикаторами having і like, перший із яких указує на метонімічний перенос, а другий - на метафоричний. Метафоричне значення виникає на основі порівняння того, що представлено ономаціологічною базою а person із одним із властивостей того предмета, який позначений ономаціологічною ознакою.

Метафоризація складного слова може бути наслідком метафоризації ономаціологічних частин, що його складають або наслідком метафоризації цілісного складного комплексу як такого. Метафоричними можна вважати ті композити, семантична структура яких містила б у собі хоча б один метафоричний лексико-семантичний варіант. Само визначення метафоричних складних слів говорить про те, що предикат повинен мати метафоричний характер; як правило, він виражається за допомогою слів-ідентифікаторів: like, resembling і т.п., напр.: **viper-fish** - зоол. риба-гадюка (fish is like a viper); **swordfish** - зоол. меч-риба (fish is like a sword); **egg-plant** - бот. баклажан (plant resembling an egg); **crane-fly** - ент. довгоніжка (fly is like a crane), на основі яких формулюються семантичні дефініції метафоричних композит.

Описана Е.Бенвеністом бінарна логічна структура слів типу бахуврихів, одним із компонентів якої є атрибут, безпосередньо виражений формою складного слова, а другим - носій атрибута, що не має експліцитного вираження, застосована не тільки до слів указанного типу, але й до складних метонімічних утворень інших типів і відображає в узагальненій формі модель номінації метонімічним словом [8, 253].

У додатку до «Большого англо-русского словаря» (БАРС) нами виявлено 68 субстантивних складних лексем типу бахуврихів, напр.: **acidhead** - жарг. наркоман; **blue-helmets** - «голубі каски», війська ООН; **cloth-head** - розм. тупиця, бовдур, олух; **cocktail** - жарг. недокурк сигарети з марихуаною;

deadneck - жарг. кретин, бовдур; **dollface** - «лялечка», з ляльковим личком, (про гарну дівчину або хлопця з немужньою зовнішністю); **four-eyes** - розм. окулярник; **hashhead** - жарг. наркоман; **lamebrain** - амер. розм. дурник, дурний; **longhair** - презирл. 1.волосатик, 2. 1)інтелектуал, ерудит, 2)любитель серйозної музики, естет; **pill-head** - розм. людина, що зловживає транквілізаторами, снотворними і т.ін.; **pointy-head (=point-head)** амер. зневажл. інтелігент, окулярник, «розумник»; **pothead** - жарг. наркоман, що курить марихуану; **red-neck** - амер. білий батрак (на півдні США). У наведеному корпусі субстантивних композит бахуврихів відбувається «переосмислення» об'єкта найменування через призму оцінного, чуттєвого або образного уявлення. Денотат стилістично маркованого віртуального знака виступає як складне, комплексне явище, в якому співвіднесеність із кваліфікативними сферами «переломлюється» через виділену мовним колективом ознаку предмета найменування.

Подібні емоціонально-оцінні утворення нерідко виникають у розмовній мові і, проникаючи в лексичний пласт художньої літератури, зберігають стилістичну маркованість сфери усного спілкування, протиставляючись словам високого та нейтрального стилістичного забарвлення. Окремі експресивно-позначені вкраплення дійсно свідчать про експансію з мовленнєвої сфери вживання у сферу різних функціональних стилів, напр.: **log-head** - дурень, бовдур; **loggerhead** - 1. олух, бовдур, 2. незвично велика голова; **doughface** - амер. м'якотіла, слабохарактерна, піддатлива людина; **dough-head** - амер. розм. дурна голова, дурень; **hotspur** - гаряча, запальна людина; **hotshot** - велика «шишка» (про людину); **woolly-head** - презирл. 1. негр; 2. амер. іст. прихильник звільнення негрів; **pudding-face** - товста, невиразна фізіономія; **pudding-heart** - боягуз, **pudding-head** - розм. дурень, бовдур, олух; **sheep's head** - бараняча голова, дурень; **wether-head** - 1) бараняча голова, 2)перен. бовдур; **wet-head** - амер. жарг. зелений юнак, 2)селянські манери, простодушність; **bluestocking** - ірон. «синя панчоха», учена жінка, педантка; **beef-pants** - сексуальний маніяк; **beef-cake** - амер. жарг. зразок чоловічої краси (фото чоловіка атлетичної будови тіла); **cheese-cake** - сирний пудинг, солодка ватрушка, 2. амер. жарг. 1)напівроздягнена красуня, 2)оголені ніжки, 3)спокусливе фото (у журналах і т.ін.). Пор.: The Supreme Express of Cheesecake, the very Mariene Dietrich herself (American Speech, 1943, Oct). You can see the photographer isn't interested in her dress as he is in her legs, Cheesecake hasn't been rationed (American Speech, 1943, Oct).

Якщо для словоскладання в мові літературного стандарту непряма номінація - явище периферійне, то в субстандарті вона представлена незрівнянно ширше (переважно як результат метафори й метонімії). Активність непрямої номінації в просторіччі може пояснюватися тим, що її апарат - найгнучкіший та універсальний інструмент номінативної діяльності [6,10], за допомогою якого людина може позначати нові сторони та нові аспекти розгляду фрагментів дійсності, що важливо для просторічної сфери номінації,

оскільки лексико-семантичні варіанти значення, що є переносними, суттєві не в концептуальному плані, а як елементи репертуару експресивно-стилістичних засобів мови. Це є характерною рисою стилістично маркованих одиниць узагалі: стилістично маркований знак відображає, по суті, не сам предмет, а узуально закріплене ставлення до нього певної мовної спільноти.

Непряма номінація, що властива нестандартній лексиці, ґрунтується на асоціації за подібністю (метафора) або за суміжністю (метонімія). Асоціативні зв'язки, що реалізуються у процесі номінації, носять індивідуальний і фактично нічим не обмежений характер, оскільки словотвірний акт, як правило, індивідуальний, а у виборі ознаки мовець може орієнтуватися на несуттєві або приховані зв'язки між об'єктами дійсності: **flea-bag** - матрац (букв. мішок для блох), **lard bucket** - товстун (букв. діжка свинячого смальцю); **flat-tire** - нудна людина (букв. проколота шина), **hog-leg** - пістолет (букв. свиняча нога), **potato-trap** - рот (букв. пастка для картоплі), **wet-nose** - простак (букв. мокрий ніс), **redcap** - носильник (букв. червона кепка) [7, 103]. Порів. також: **bar-fly** - 1. A person of either sex who often and procratedly drinks at a bar, a heavy drinker of whisky, a souse, a tippler (Dictionary of American Slang (далі DAS), 1975). Andy Jackson, Kit Carson and General Grant - all good American bar-flies in their day (B. de Casseres in Amer. Mercury, 1928, Aug., 133/4). 2. Specif., an alcoholic who frequents bars in order to beg or mooch free drinks from others (DAS 1975).

О.В. Іванова розглядає складні іменники стандартної та нестандартної лексики, утворені в результаті непрямої метонімічної номінації, тобто метонімічні складні слова переважно типу бахуврихів. Загальний обсяг матеріалу, зібраного О.В. Івановою методом суцільної вибірки з Meriam-Webster Pocket Dictionary і Dictionary of American Slang, складає 371 слово, 79 слів у стандартній лексиці і 292 - в нестандартній [16, 88-94].

Пейоративна експресивність імен осіб із метонімічним переносом пояснюється закріпленою мовною традицією виражати негативне іронічно-зневажливе або презирливе ставлення до людини за допомогою найменування його словом, що є безпосереднім іменем ознаки: **black-mouth** - наклепник; **loud-mouth** - крикун, **rat-face** амер. жарг. хитрун, бестія; **faint-heart** - боягуз, малодушна людина; **thick-skin** - товстошкіра людина, бездушний бовдур; **fatherhead** - тупа, дурна людина; **dirty-neck** - фермер; **rough-neck** - амер. розм. бешкетник, хуліган; **red-neck** - зневажл. виходець із села; **egghead** - часто ірон. думаюча особистість, інтелектуал, ерудит.

Внаслідок сказаного можна виділити такі відмінні риси субстантивних бахуврихів: 1) відповідність структурній формулі a+n або n+n; 2) наявність посесійного характеру денотата як постійної морфолого-семантичної ознаки; 3) метонімічна номінація за якою-небудь рисою чи ознакою, яка властива самому об'єкту і лежить в основі його назви; 4) основна особливість цієї номінації полягає в її відносному (непрямому) характері, оскільки значення посесійності субстантивних композит-бахуврихів не є автономним і сприймається однозначно зі значенням предмета, яке від нього невіддільно. Найбільш очевидно цей тип номінації проявляється у двох категоріях лексики -

в літературно-художніх текстах і в емоціонально-оцінній лексиці фамільярно-розмовного і просторічного характеру.

Наведені характерні риси субстантивних бахуврихів є суттєвими при виділенні їх в особливу групу композит з емоціонально-оцінним значенням, для індивідуалізації яких характерні конкретизація й уточнення референта і які через їх частотність у повсякденній комунікації та значній досемантизованості можуть бути названі розмовно-оцінними кліше.

РОЗДІЛ 2 АД'ЕКТИВНІ СКЛАДНОПОХІДНІ БАХУВРИХИ

2.1. Внутрішній синтаксис складнопохідних ад'єктивних бахуврихів

Давно зауважено, що деякі синтаксичні конструкції та похідні слова зв'язані своєрідним відношенням синонімії, причому деривати у таких випадках дають змогу виразити у стислій формі те, що більш точно й розгорнуто передають словосполучення (пор. *whitewasher* - *one who whitewashes*). При згортанні мотивуючих суджень, тобто при універбації словосполучень утворюються універби - похідні слова, що включають у свій склад основу тільки одного з членів словосполучень, так що за формою похідне слово співвідноситься з одним словом, а за змістом - із цілим словосполученням [25, 33-41; 15,82]. На цю особливість складних утворень указував ще Г. Пауль, говорячи, що передумовою для утворення складних слів є те, що словосполучення, яке лежить в основі складного слова, може бути сприйнято як вираження одного поняття [32, 390].

Співвіднесеність цих двох систем не знімає, а скоріше підкреслює структурну й семантичну своєрідність складного слова на відміну від словосполучень (розгорнутих номінацій). Явище номіналізації невід'ємно супроводжується компресією як морфолого-синтаксичною, так і семантичною, які, як встановлено на матеріалі складних слів з елементом-іменником, можуть знаходитися в різних співвідношеннях. Наприклад, у слові *ice-free* морфолого-синтаксична компресія не поєднується зі скільки-небудь значною семантичною компресією, у той час як у складнопохідних прикметниках типу *gate-legged (table)* відзначається високий ступінь морфолого-синтаксичної, а також семантичної компресії [51, 170-171].

Відповідно до словникової дефініції цей складнопохідний прикметник є результатом номіналізації об'ємної структури: *a table with leaves in a gate-like frame that moves in and out like gates* [SOD 1968]. Пор. також: *pin-tailed Arnith*. 1. Having a tapered tail with long pointed central feathers; 2. Having the feathers of the tail stiff, narrow and pointed; *short-handed* - not having the usual or necessary number of workmen, helpers, etc.; *white-faced* - 1. Having a white or pale face; 2. Marked with white on the front of the head, as a horse [RHDE].

Слова типу *long-legged*, *three-cornered* були вперше виділені в особливу структурну підгрупу О.І. Смирницьким, який називав їх граматично складними словами, оскільки вони утворюються у сучасній англійській мові з

регулярністю граматичних форм [39]. Складнопохідні прикметники, що відповідають моделі (a+n) + - ed є результатом згортання (редукції) речень безпосередньо до рівня складного слова; вони співвідносяться тільки з підрядними означальними реченнями, наприклад: narrow-minded (someone who has a narrow mind). Співвіднесеність зі словосполученням narrow mind поза реченням неможлива, тому що в такому разі втрачається значення посесійності, що є одним із найважливіших семантичних властивостей складнопохідних прикметників аналізованого типу. Трансформація типу one (somebody) having something моделює утворення складних ад'єктивних номінантів типу бахуврихів (blue-eyed, top-hatted, long-haired, high-priced, kind-hearted, old-fashioned, deep-rooted), що є результатом «морфологізації словосполучень» (термін запропонований В.І.Жирмунським), через те що суфікс тут стягує і оформляє у єдине слово вихідне словосполучення. Багато авторів висувають справедливу тезу про регулярну співвіднесеність ад'єктивних номінативів-бахуврихів із корелятивними словосполученнями: one-sided, three-cornered, doll-faced, bell-shaped: with (or having) one side, with (or having) three corners, with (or having) a doll face or with (or having) the face of a doll, with (or having) the shape of a bell [57, 176, 194].

Здійснювалася також спроба аналізу корпусу прикметників-бахуврихів за допомогою трансформації типу: a) glass-topped table - The table has a glass top; b) scar-faced gangster - The gangster has scars on his face. Окремо взяте слово (складне або похідне) можна розглядати також як мікроконтекст для основ або морфем, що його складають і в цьому випадку говорять про внутрішній контекст або внутрішньо-синтагматичні семантичні відношення [55, 77].

2.2 Морфологічна будова складнопохідних ад'єктивних бахуврихів

У лінгвістичній літературі для позначення лексем типу blue-eyed використовуються терміни: extended bahuvrihi combinations [64], extended bahuvrihi adjectives [62], synthetic compounds, possessional adjectives [58], double conversion compounds, adjective bahuvrihis (M. Sweet, Ch. Carr). У нашому дослідженні для позначення утворень указанного типу використовується термін «ад'єктивні складнопохідні бахуврихи», які найповніше, на наш погляд, відображають як характер номінації, так і структурно-семантичні особливості цих лексем.

Першими компонентами виступають переважно основи якісних прикметників (пор. red-nosed, red-legged, large-handed, high-heeled, round-headed. Інколи в цій функції можна зустріти основи відносних прикметників - як відіменних, так і віддієслівних: wooden-legged, wollen-stockinged, sagging-ceilinged, drooping-moustached. Нерідко перший іменний компонент уживається у формі прикметника у вищому і найвищому ступенях: quicker-sighted, prettier-coloured, sweetest-tempered, kindest-hearted, strong-minded woman, the bigger-sized people, better-fashioned, best-natured, better-humoured, better-sized room, better-headed, one of the best-hearted men [59, 150]. Це є свідченням того, що

першим компонентом виступають не основи, а слова. Інколи другому компоненту передують ад'юнкт із формою *-ed*: *He is a rawboned-faced fellow. The four Miss Kenwigses gathered round Nicholas, opened-eyed-and-mouthed (Dickens)*. Оформлення першого компонента слівотвірним суфіксом відноситься до факторів, які гальмують процес інтеграції у складне слово - словостягнення, тобто утворення, які в ієрархії мовленнєвих одиниць займають проміжне місце між словосполученням і складним словом [18,74-75]. Граматичне оформлення кожного компонента у багатоморфемному комплексі свідчить про те, що виділені утворення мають певну роздільність номінації, характерну для проміжного типу - словосполучення, але разом із тим у них спостерігається і тяжіння до цілісності номінації, до ідіоматичності, властивій складному слову.

Серед інших ад'єктивних номінацій типу складнопохідного бахуврихи можна назвати моделі з першим компонентом, що представлені: 1) основою іменника (*cherry-lipped, apple-faced, bat-eyed*); 2) основою числівника (*one-eyed, two-goomed*); 3) основою неозначеного займенника *many* (*many-sided*); 4) дієслівною основою (*knock-kneed, crack-brained, draggle-failed, scatter-brained*). Як відзначає Ч. Кар [54, 220], первинні бахуврихи утворювалися за моделлю *a+n*. Пізніше першими компонентами були зафіксовані також числівники й дієприкметники.

Другим компонентом у більшості випадків служить основа іменника. Є цілий ряд прикладів ад'єктивних номінативів, другим компонент яких може бути іменниковим або дієслівним, що знаходить відображення у можливості репрезентації дериваційної структури бахуврихів за допомогою двох трансформів на синтаксичному ярусі. Тут діє принцип еквіфінальності: одне й те саме похідне слово може мати різну дериваційну історію [25, 24]. Напр.: *deep-rooted* (*having deep roots or deeply rooted*), *sugar-coated* (*having a sugar coat or coated with sugar*), *candy-striped* (*having candy stripes or striped like candy*). Пор.: *chocolate-flavoured, rust-coloured, colour-prejudiced*.

Аналіз прикладів словосполучень типу парасинтетичний прикметник-бахуврихи + іменник, напр. *sleepy-eyed (schoolboy), round-shouldered (farmer), big-hearted (friend), sharp-cornered (table), flat-nosed (Indian), good-natured (traveller), tight-fisted (relatives), high-priced (clothes), deep-rooted (prejudice)* показує, що деякі ад'єктивні номінативи вказаного різновиду не мають закінчення *-ed*: *A few endings soft-shell (crab), hard-back (book)*. Порів.: *(num+n)+-ed: two-sided (problem), four-legged (animal), three-cornered (hat), two-door (car), four-lane (highway), three-story (building)*. Складнопохідні прикметники з суфіксом *-ed* за своєю морфологічною будовою являють собою моделі, за якими «штампуються» нові слова типу *(a+n)+-ed red-lipped* - з червоними губами; *black-bearded* - з чорною бородою; *(n+n)+-ed apple-cheeked* - зі щоками як яблуко; *moon-faced* - круглолиций; *(num+m)+-ed - one-legged* - одноногий.

2.3 Словотвірна структура ад'єктивних складнопохідних бахуврихів

Складнопохідні (складносуфіксальні) утворення - це слова, які утворюються у процесі одночасного сполучення не менше трьох структурних компонентів: двох або більше кореневих морфем і однієї кінцевої суфіксальної морфеми, що оформляє весь складний комплекс. У результаті взаємодії кореневих і суфіксальної морфем виникають суцільнооформлені утворення зі складною похідною основою і дериваційним формантом у вигляді суфікса. Суфікс при цьому відноситься не до одного попереднього компонента, а одночасно до двох; його словотвірне значення поширюється на обидва компоненти. Отже, він завершує смислову і формальну перебудову всього утворення. Л. Блумфілд відносить утворення типу *long-tailed, red-headed, blue-eyed, four-footed, snub-nosed* до розряду синтетичних композит («*synthetic compounds*»), що беруть початок із синтаксичних конструкцій: *long tail, red beard, blue eyes, four feet, snub nose*. Він говорить, що навіть форми, подібні до *long-tailed* «довгохвостий» або *red-bearded* «рудобородий» було б неправильно описувати як такі, що містять у собі слова *tailed* «хвостатий» або *bearded* «бородатий» (подібно до *tailed monkeys* - «хвостаті мавпи», *bearded lady* - «бородата леді»); навпаки, природно було б вважати їх похідними від таких словосполучень, як *long tail* «довгий хвіст» або *red beard* «руда борода», від яких вони відрізняються наявністю суфікса *-ed*. Це у свою чергу, рівносильне твердженню про те, що використання складних слів типу *long-tailed, red-bearded* не залежить від існування слів *tailed* і *bearded*; свідченням тому слугують форми, подібні *blue-eyed* - голубоокий, *four-footed* - четвероногий, *snub-nosed* - кирпатий [53, 93].

П.М. Карашук і Г.С. Кириченко вважають, що з такою точкою зору можна було б погодитися, якщо б утворення, подібні до *long-tailed* і *four-footed*, зустрічалися в мові в поодиноких випадках, а не були представлені численними рядами слів, що використовувались уже в готовому вигляді з певним узагальненим значенням [17, 104]. Велика кількість парасинтетичних слів мають другим компонентом похідні прикметники з суфіксом *-ed*. Це пояснюється дуже великою продуктивністю і словотвірною потенцією цього суфікса. Крім того, вони відзначають, що за часом утворення другі компоненти з суфіксом *-ed* виникли набагато раніше, ніж відповідні складні утворення. Наприклад, *thick-witted* (1634), *witted* (1377); *red-necked* (1874), *necked* (1876); *large-hearted* (1645), *hearted* (1205); *smooth-tongued* (1592), *tongued* (1396); *crack-brained* (1634), *brained* (1440); *short-haired* (1674), *haired* (1380), *flat-breasted* (1741), *breasted* (1314). На думку П.М. Карашука і Г.С. Кириченко, цілком природно, що за період свого існування в мові подібні похідні прикметники набули здатності сполучуватися з цілими рядами слів. Так, наприклад, у словнику Ленерта прикметник *eyed* зустрічається більше, ніж у 40 складних словах, *hearted* - у 35, *headed* - у 32 і т. ін. З цього, як стверджують автори, виходить, що якщо другий компонент раніше від створеного складнопохідного слова здатний сполучуватися з численним рядом іменників певного

семантичного класу, виражаючи при цьому загальне значення, то в результаті утворюються не складнопохідні слова, а складні. Утворення типу long-legged (поряд із лексемами типу car-driver) віднесені Г.С. Кириченко до розряду складних слів [19].

Відзначаючи розпливчатий характер критеріїв відмежування складних слів від складнопохідних утворень і велику різноманітність думок стосовно словотвірної природи лексем указанного типу, ми, кваліфікуючи лексему типу blue-eyed як складнопохідну, будемо вважати, що словотвірна структура похідного є результат ідентифікації останнього дериваційного кроку, тобто кінцевого акту словотворення [24, 360]. Як зауважив у свій час О.І. Смирницький, дескриптивний аналіз мовних явищ не повинен підмінятися викладом їх генезису, реліктові, втрачені форми не повинні перешкоджати розгляду нових форм, що розвиваються, як системних одиниць синхронного зіставлення. При розгляді слів типу blue-eyed як системних одиниць синхронного зіставлення врахування їх генезису є нерелевантним, через те що він порушує синхронний план дослідження і веде до невиправданого сплутування генетичного й функціонально-структурного аспектів словотворення.

Утворення структурно складних прикметників одночасно шляхом словоскладання і суфіксації відбувалося вже в давньоанглійський період, але в той час це був малопродуктивний спосіб словотворення. Давньоанглійські пам'ятники містять у собі порівняно небагато структурно складних прикметників, утворених за цією моделлю. Основна кількість давньоанглійських композитних прикметників формувалася шляхом простого складання основ. Закріпленню складнопохідних прикметників у мові сприяло те, що суфікс -ed сприяв остаточному входженню складних слів типу бахуврихів у систему прикметника. Як відзначають дослідники, складнопохідні слова (у тому числі і типу blue-eyed) особливо інтенсивно стали утворюватися в англійській мові в XVI ст. за стійкою словотвірною моделлю. Згодом продуктивність цього типу прикметників зростає [21, 129].

У новоанглійському періоді складнопохідні прикметники стають надзвичайно продуктивними напр.: **shamefaced** - 1) сором'язливий, несміливий; 2) поет. скромний, непомітний (про квітку і т. ін.); **rattle-brained** - тупоголовий, крикливий (також rattle-headed); **hen-hearted** - боягузливий, малодушний; **light-hearted** - безтурботний, безпечний, веселий; **single-hearted** - прямодушний, чесний; **narrow-minded** - обмежений, недалекий, вузький, із забобонами; **puzzle-headed (puzzle-patted)** - плутаний, сумбурний; **timber-headed** - дурний, тупий; **fat-witted** - тупий, дурний; **soft-headed** - дурний, придуркуватий; **empty-headed** - пустоголовий, неосвічений; **swift-handed** - швидкий, ловкий; **swift-tongued** - дотепний; **swift-winged** - швидкокрилий; **nimble-fingered** - ловкий (про кишенькового злодія); **nimble-footed** - швидконогий, ловкий, легкий (про рухи); **nimble-minded (=nimble-witted)** - кмітливий, винахідливий, дотепний; **whole-skinned** - цілий і непошкоджений; **ox-eyed** - волоокий, великоокий; **horn-eyed** - з більмом в оці, з помутнілим зором; **neat-handed** - ловкий, умілий,

із золотими руками; **light-footed** - 1)швидконогий, 2)з легкою ногою; **sweet-tempered** - приємний, із м'яким характером; **lantern-jawed** - з худим довгим лицем, із запалими щоками. Що стосується -ed, то, прийнято вважати, що в сучасній англійській мові під ним приховуються два омонімічних суфікси: формант -ed, що утворює прикметники від субстантивних основ, і формант -ed, що утворює дієприкметник II. Дуже часто до розгляду цих омонімічних суфіксів спостерігається недиференційований підхід, як це має місце у словниках Г.С. Уайлда, Н. Вебстера, Великому Оксфордському словнику). На сплутування цих двох форм указують також В. Франц, В. Блодин, Г.Коціол, Г.Детер, І.Р. Гербач та ін. Усе це свідчить про універсальність дії принципу еквівалентності в галузі словотворення.

Установлення відмінностей між $n+v-ed$ і $(n_1+n_2)+ed$ - це проблема розмежування власне складних слів, утворених у результаті безпосереднього складання двох основ, і складнопохідних одиниць, утворених у результаті одночасного акту складання двох основ і оформлення їх суфіксом. В.В. Болховитинов досліджував утворення, що складаються з двох основ і суфікса -ed, (en), які використовуються в утворенні дієприкметника минулого часу типу *tender-hearted, sheep-nibbled, moth-eaten, often-noted*, що називаються у подальшому одиницями типу $s+s+ed$ (*stem+stem+ed*) [5]. Найтиповіша функція утворень такого типу - препозитивне означення. Однак вони зустрічаються також у функції відособленого означення і предикатива. Утворення типу *blue-eyed* аналізував також і П.В. Царьов, який розглядав тільки такі складні прикметники, які складаються з основи простого прикметника (або іменника), основи іменника і суфікса -ed, охоплюючи, таким чином, тільки частину матеріалу, дослідженого В.В.Болховитиновим [44]. Останній установив, що прикметник, приєднаний до основи іменника чи дієслова, утворює значення моделі «наділений чимось, той, хто має щось» (у широкому розумінні). Це структурне значення і є семантичним інваріантом утворень, що розглядаються. Поява продуктивної групи оказіональних прикметників типу $s+s+ed$ пов'язано з оформленням різних і характерних ознак предмета, які є в центрі уваги. Розглядаючи питання про семантику суфікса -ed, не можна не сказати про випадки позиційного зіткнення маркованих і немаркованих утворень типу *life-sized effigy (medium-sized, large-sized), life-size picture, medium-size shoes*.

П.Р. Левінбук висловлює думку про те, що утворення з суфіксом -ed указують тільки на володіння предметом, у той час як утворення без -ed виділяють предмет як особливий різновид. Пор.: *longhair* - розм. 1)інтелігентний, 2)той, хто віддає перевагу серйозній музиці [26]. В.В.Болховитинов [5, 18], навпаки, заявляє, що це твердження навряд чи можна вважати цілком обгрунтованим для всіх подібних випадків через те, що в багатьох прикладах як марковані, так і немарковані утворення мають однакову дистрибуцію і тому взаємозамінні.

Аналіз корпусу лексем цього типу дозволяє зробити деякі висновки стосовно переважного використання в різних випадках маркованих або

немаркованих одиниць. Утворення, що складаються з числівника й іменника, як правило, вживаються без суфікса *-ed* (a four-piece band) подібно до більшості складних лексем, що в цілому характеризують позначуване (*grey-flammable fog*), а також складні слова, другі компоненти яких об'єднані загальним значенням «клас, розряд» (a high-class rich congregation). Пор.: *white-collar* - розм. канцелярський, конторський, «чистий», *white-collar worker* - службовець; *white-collar jobs* - конторські посади, служба в установі; «чиста» робота (*white-collar staff, unions, sections*). *Membership is concentrated largely in the areas covered by white-collar unions, and in the white-collar sections of general unions* [MS, 1983, March 28].

Відповідно до тверджень Ж.Н. Симачевської у теперішній час безсуфіксальні бахуврихи успішно конкурують із суфіксальними, виконуючи ідентичні функції у науково-технічній термінології (а саме у сфері термінологічної лексики машинобудування), будучи проявом тенденції економії в мові [38, 181]. В.В. Болховитинов звертає увагу на той факт, що в загальнолітературній мові також намічається тенденція до безсуфіксальних утворень бахуврихів. У той час як із загальнолітературних бахуврихів лише дуже незначна частина не оформлена суфіксом *-ed* [44, 113], то в термінологічній лексиці машинобудування, як відзначає Ж.Н. Симачевська, лише 8,4 % (або 257 одиниць від загальної кількості 3048) суфіксальних. Ж.Н. Симачевська не погоджується з думкою В.В. Болховитинова стосовно «традиції» уживання немаркованих утворень. Вона вважає, що у виникненні безсуфіксальних бахуврихів проявляється тенденція їх подальшого розвитку [38, 78-81, 192]. На нашу думку, варіювання у передачі ідентичного змісту мислення в цьому випадку забезпечується можливістю використання субстантивної та ад'єктивної номінації в атрибутивній функції, що свідчить про актуалізацію внутрішніх ресурсів розвитку мови.

2.4. Причини продуктивності складнопохідних бахуврихів

С. Поттер був правий, стверджуючи, що за останній час перевага віддається розширеним комбінаціям типу «bahuvrihi» [64, 69; див. також: 30, 77]. Серед складних прикметників розширені комбінації займають провідне місце: **blue-jeaned** - у синіх «техаських» брюках; **fair-minded** - справедливий, неупереджений; **tight-tipped** - мовчазний, прихований; **high-handed** - владний, свавільний; **high-coloured** - 1) рум'яний; 2) яскравий, живий (про опис); 3) перебільшений; **thin-faced** - з тонкими рисами обличчя; **beetle-browed** - з бровами, що звисають, нахмурений; **bandy-legged** - кривоногий; **hard-faced** - неприємний, суворий (про зовнішність); **hard-hearted** - немилосердний, жорстокий, бездушний; **level-headed** - спокійний, урівноважений, розсудливий, холоднокровний; **clear-headed** - з ясним розумом, розсудливий; **black-hearted** - злий, озлоблений, недобррозичливий; **silver-tongued** - облесливий, красномовний; **whole-skinned** - цілий і непошкоджений; **whole-souled** - 1) = **whole-hearted** - 2) благородний, великодушний, душевно щедрий; **whole-hearted** - самовідданий, щирий.

У додатку до БАРС (1980) нами виявлено 74 ад'єктивні складнопохідні лексеми типу бахуврихів, напр.: **big-headed** - амер. самовдоволений, самозакоханий; **bloody-minded** - груб. непривітний, незговірливий, такий, що робить назло, вадливий (про людину); **bug-eyed** - витрішкуватий, ром. банькатий; **cock-eyed** - безглуздий, абсурдний, сміховинний; **copper-bottomed** - правдивий, непідробний, достовірний; **cloth-eared** - розм. глухий, глухуватий, приглухуватий; **cross-eyed** - розм. косий, косоокий; 2. розм. дивний, чудний; **dewy-eyed** - ірон. романтичний і наївний, простодушний і довірливий; **feeble-minded** - кретинський, безглуздий; **ham-fisted (=ham-handed)** жарг. незграбний; **hard-nosed** - тверезий, суто практичний, реалістичний, 2. скупий; **lead-footed** - жарг. 1)неповоротний, 2)той, хто повільно додумується = тугодум; **pigeon-livered** - лагідний, безсловесний; **slack-jawed** - той, хто розкрив рот (від здивування і т.ін.); **sour-eyed** - розм. похмурий, непривітний; **sticky-fingered** - розм. злодійкуватий, = до рук прилипає; **stiff-necked** - надто суворий, нещирий; **swell-headed** - той, хто багато про себе думає, самозадоволений, самозакоханий; **toffee-nosed** - несхвально зарозумілий, розбещений, панський і багато інших.

Утворення типу бахуврихів виникли безпосередньо з синтаксичного словосполучення. Однак це не означає, що кожне утворення типу бахуврихів повинно утворюватися на базі словосполучень. Багато інновацій типу бахуврихів утворені за аналогією з наявними лексемами, тобто за готовою словотвірною моделлю. Тенденція до використання вже відомим носіям мови і наявних тривалий час у мові словотвірних засобів цілком логічна й закономірна, бо породжується самою функцією спілкування. Усяке раптове й швидке привнесення у мову нових засобів словотворення (якщо б це взагалі було можливим) таїть у собі небезпеку перетворення їх у незручний і, можливо, повністю непридатний спосіб спілкування. Характерною особливістю складнопохідних прикметників типу *blue-eyed*, що відзначають їх від слів інших типів, є надзвичайна можливість вільного утворення багатьох із них у процесі мовлення і невходження в останню готовими одиницями, взятими із словникового складу мови. Аналіз творів сучасних англійських письменників підтверджує, що більша кількість складних слів, знайдених у текстах, виявилась утвореннями самих авторів цих творів для створення стилістичного ефекту, соціальної та емоціональної атмосфери, а також індивідуалізації зовнішнього вигляду персонажу. Напр.: *He was a tall, light-complexioned Negro, loose-limbed and very lean (A. Maltz). Kentucky women are difficult to begin with, keyed-up, hellion-hearted (T. Capote). Let me at once disabuse the eager-eyed Sodomites among my readers (R. Aldington). Who would have supposed that the gentle-eyed Constance, pattern of daughters, was risking her eternal welfare? (A. Bennet)*

Неодмінною особливістю слів, що аналізуються, є семантична прозорість їх частин, чітко виражена референтність, відсутність ідіоматичності, значення цілого тут виводиться із значень компонентів: основ, словотвірних афіксів.

Сполучення прикметника й іменника з точки зору змістових зв'язків між ними може мати необмежену кількість варіантів. Потреба в позначенні цими словами різного типу зовнішніх і внутрішніх якостей людей і предметів також велика. Це й створює високу продуктивність і могутність семантичного та комунікативно-прагматичного потенціалу цієї словотвірної моделі, наприклад: Andy's main complaint would be Roy's trickery, Roy's back-handed betrayal of his cold-bloomed wantoness (J. Ablridge). His heavy-jawed face, blonde hair and puday (F. Knebel, Ch. Bally). ... and only Mrs. Buster, on whose skimpy-haired head a bump was pyramiding, could have justly complained of injury (T. Capote). Allie rubbed his big, stubby-fingered hands as though they were frost-bitten (D. Carter). Butchers and bakers - and green-fingered gardeners (MS, 1982, Sept. 3). George was of medium height, bald and pot-bellied and spindly legged (A. Sillitoe). The figure seated on a large boulder at the foot of a round tower was that of a broad-shouldered, deep-chested, strong-limbed, frank-eyed, red-haired, freckled, shaggy-bearded, wide-mouthed, large-nosed, long-headed, deep-voiced, bare-kneed, brawny-handed, hairy-eggèd, rubby-faced, sinewy-armed hero (W.J. Meys).

Здатність слова до продуктивного вираження безмежного числа нових думок, які позначають нові предмети, утворення нових асоціативних зв'язків без порушення взаєморозуміння, ґрунтується на положенні про те, що в екстралінгвальному плані виділення окремих ознак - основ оказіонального найменування, ґрунтується на здатності людини до асоціативного мислення. Останнє відображає реальну взаємозалежність предметів і явищ навколишнього світу [2, 125]. За твердженням П.В. Царьова [44, 24], одним із факторів, що сприяють порівняно легкому утворенню в мовленні потенційних слів і їх високої продуктивності, є наскрізна взаємозамінність парасинтетичних прикметників (black-haired, shrewd-eyed) і аналогічних їм за змістом словосполучень. Вільному утворенню подібних слів у мовленні сприяють: а) прозорість їх семантичної структури і чіткість морфологічної будови; б) вільні семантичні зв'язки між компонентами (на противагу зв'язаним, що мають місце в різних фразеологічних одиницях та ідіоматичних складних словах. Пор. зв'язки компонентів у словах red-nosed, red-gowned, red-roofed, long-coated, long-legged, long-nosed. Зауважимо, що при відборі матеріалу ми не виявили будь-якої функціонально-стильової переваги у вживанні бахуврихів у текстах, які належать до художнього, газетного та науково-технічного стилів.

2.5. Словотвірна цінність ад'єктивних складнопохідних бахуврихів

Складносуфіксальні слова часто є базою для подальшого дериваційного процесу, наприклад: **faint-hearted** - а) боягузливий, малодушний, слабовільний, нерішучий; **faint-heartedly** - adv. малодушно, боягузливо, нерішуче; **faint-heartedness** -n малодушність, боягузтво. Порів. також численні словотвірні парадигми типу: war-winded, war-mindedness; whole-hearted; whole-heartedness; whole-heartedly; bird-witted, bird-wittedness; narrow-minded, narrow-mindedness; high-handed, high-handedly, high-handedness; barefaced, barefacedly,

barefacedness; cold-blooded, cold-bloodedly, cold-bloodedness; bloody-minded, bloody-mindedness; pig-headed, pig-headedness; level-headed, level-headedness. Приклади: In your editorial «Healey's Hiccup», you refer to the pig-headed adherence to the 5 per cent pay policy by Callaghan and Healy (M.S. 1979, Jan. 24). Was it a memory or a hope, or mere pig-headedness that kept him going with her (J.Lindsay). Raymond was far too level-headed to lose his temper (St. Ellin). The Soviet Union in this crisis has acted with the calmness, level-headedness and decision that it has displayed all along (CT, 1972, May 24). His concern does not stem from faint-heartedness, for heat-seeking ground-to-air missiles of the type the Contras are using can be countered (MS April 3, 1986). У значенні досліджуваних іменників типу faint-heartedness, narrow-mindedness, high-handedness, warmindedness, level-headedness особливу роль набуває оцінно-емоційний компонент, що характеризує у певній ситуації поведінку, зовнішність, характер та інші риси особи-діяча. Тому тип значень цих одиниць може бути названий характерологічним.

Моделі (a+n)+ed+ly, (n+n)+ed+ly співвідносяться з такими складнопохідними прислівниками, як good-temperedly, single-handedly, light-footedly, neatfootedly, goodnaturedly, hot-heatedly. Словотвірна база таких прислівників - складнопохідні прикметники моделей (a+n)+-ed, (n+n)+-ed: hot-headed, hot-headedly; light-hearted, light-heartedly; half-hearted; half-heartedly; singlehanded, singlehandedly. Приклади: «Have another game», said the Pastor, half-heartedly (S. Chaplin). ... Elisabeth single-handedly ran a clothing factory for the poor (I. Stone). Charlston Blue terrorized the underworld by singlehandedly kicking all of the organized crime out Harlem (DW, 1972, Aug. 16).

Інколи ці прислівники-бахуврихи не мають граматичного форманта -ly: barehanded - а голими руками (без рукавиць, без зброї); barehanded - adv. 1. голими руками, 2. на місці злочину, на гарячому: Most people don't believe it when it tells about catching a cartfish barehanded (T. Capote); flat-footed - adv. амер. жарг. відкрито, рішуче, категорично; he came out flat-footed for this measure. Він відкрито виступив за цей захід (БАРС).

Складносуфіксальні похідні мають тенденцію до утворення синонімічних словотвірних рядів по горизонталі та словотвірних гнізд по вертикалі: soft-heartedness - tender-heartedness - warm-heartedness; soft-hearted- tender -hearted - warm-hearted; soft-heartedly - tender-heartedly, warm-heartedly. Ця властивість впливає, очевидно, через те, що всі ці слова мають максимально подібну предметно-понятійну співвіднесеність [12, 21]. Однак зауважимо, що деякі з розглянутих прислівників виникли в оказіональній сфері та не зафіксовані у словниках, як, наприклад, light-footedly, neatfootedly і т.ін. Прислівники: singlehandedly, singleheartedly і ін. зафіксовані лише у пізніших виданнях словників. Згорнута номіналізація прислівника нерідко використовується як стилістичний засіб варіювання номінації однієї й тієї самої дії або стану. Значення такого прислівникового номінатива як лінгвістичної одиниці представляє одне ціле, де відсутній як власне-денотативний, так і суб'єктивно-оцінний елемент.

Активність функціонування складнопохідних ад'юнктив до предиката зумовлена потенційною можливістю вираження більш тонких (ніж у розгорнутій номіналізації прислівника) нюансів і смислових відтінків детермінації протікання дії та свідчить про те, що в сучасній англійській мові створюються сприятливі умови для поповнення класу прислівників складними та складнопохідними лексемами, що мають у своїй структурі іменний елемент. Будучи одним із основних засобів інтенсифікації дії або стану, вказані парасинтетичні адвербіальні компоненти присудка суттєво доповнюють корпус варіативних одиниць в категорії інтенсивності англійської мови. Подібні прислівники - бахуврихи утворюються переважно як авторські оказіоналізми, оскільки складні якісні параметри дії знаходять адекватну експлікацію у стислій, економічній словесній формі передачі, а нові емоціонально заряджені моделі відрізняються від наявних тим, що їх експресивність має формально позначений характер. Структурно-складні прислівники-бахуврихи з властивою їм прозорою мотивованістю виражають певні поняття через образне уявлення про дійсність, і як інтенсифікатори ступеня інтенсивності дії відрізняються високим прагматичним потенціалом та слугують для вираження суб'єктивної або ефективної інтенсивності.

2.6 Внутрішня валентність складних і складнопохідних бахуврихів антропосемічного поля в англійській мові

Питання валентності, пов'язані з вивченням закономірностей сполучуваності морфем, слів і їх сполучень, продовжують привертати неослаблену увагу лінгвістів. У числі таких проблем одне з важливих місць займає «внутрішня» валентність слова (М.Д. Степанова, Р.С. Амбарцумян, Л.Г. Левітене, Л.Ф. Омельченко, В.С. Васильєва, Е.А. Василевська, Н.М. Шанський, Т.В. Король, М.М. Полюжин). М.Д. Степанова розглядає «внутрішню» валентність слів як закономірність сполучення лексичних елементів слова на рівні його безпосередніх складників, тобто всередині слова. «Внутрішня» валентність слова, у свою чергу, також розглядається у двох планах: як формально-морфологічна і як семантична. Це визначення обмежує дію «внутрішньої» валентності рамками похідного або структурно складного слова. Взаємодію між семантичними й формальними особливостями звичайно визначають як семантичне узгодження при сполучуванні слів, що вільно функціонують. Це дає підставу застосовувати поняття «внутрішньої» валентності у сполученні одиниць будь-якого рівня, де розкриваються внутрішні лексико-семантичні закономірності сполучення одиниць у результаті їхнього семантичного узгодження [27, 45]. Під внутрішньою валентністю ми розуміємо лексико-семантичні закономірності «взаємозчіплюваності» компонентів, обмежених дистрибуцією безпосередніх складників у рамках складних і складнопохідних номінативів. М.Д. Степанова застосовує (до певної міри умовно) термін «внутрішня валентність» на протигагу «зовнішня валентність» слова в реченні і словосполученні, маючи на увазі сучасне

розуміння валентності як закономірності сполучення мовних одиниць того самого рівня [42, 31,101].

Між «зовнішньою» (тобто синтаксичною) і «внутрішньою» безперечно існує ряд точок зіткнення. Багато англійських структурно-складних слів не можуть бути трансформовані у словосполучення внаслідок того, що їх вмотивованість не виражається відповідними синтаксичними конструкціями. Однак відзначимо, що в англійській мові може бути виділений цілий ряд продуктивних типів, що виражають різні відношення і піддаються трансформації. Еквівалентність таких складних слів і відповідних словосполучень підтверджується їх паралельним уживанням у мові, інколи у тому самому або суміжному реченні. Властивість сполучуватися є тим фокусом, у якому перетинаються і переломлюються як лінгвістичні, так і екстралінгвальні фактори, які у сполучуваних елементах виступають у тісній єдності, що не розкладається на складові елементи. У цілому валентність - далеко не теоретична проблема. Її вирішення має безпосередній вихід у методику викладання іноземної мови, оскільки сполучуваність слів і їх форм як елементів усередині самих слів, є однією з основних труднощів для того, хто намагається оволодіти нерідною мовою, уникаючи помилок при її розумінні і, особливо, при активному спілкуванні цією мовою. Словотворення є однією з найцікавіших галузей застосування теорії валентності і здійснення валентного аналізу, тобто закономірностей сполучуваності основ усередині складних і афіксів усередині похідних слів.

Основні словотвірні ресурси при утворенні оказіональних складних прикметників бахуврихів зосереджені на описі людини і різних рис її натури. У корпусі оказіональних слів типу бахуврихів, що позначають зовнішні ознаки людини і назви частин її тіла та обличчя, виділяються також великі гнізда зі спільним елементом (-eyed, -hearted, handed, -headed): (big, bold, chicken, cow, feeble, firm, flint, gentle, hare, sad, soft, tender, warm, kitten, kind, human, iron...)

-hearted: (bare, big, bloody, clean, fast, fine, grimy, idle, red right, single, snaky, swift, tough...);

-handed: (baby, beef, bird, blood, blossom, bold, bright, brown, bull, clean, fat, fierce, horse, fox, bull, lean, long, merry, monkey, moon, open, old, oval, pale, pinch, pink...);

-faced (angel, bat, big, bird, bloody, black, blue, bright, brown, calm, cat, cow, cross, dark, deer, dog, dove, eagle, evil, gestapo, glass, golden, green, keen, merry, red, sleepy ...);

-eyed. Gerald Weise is a smiling, blue-eyed giant of a man (DW. 1972. Febr. 26). A small, keen-eyed, seemingly gruff old man (MS, 1979, May 19). He was a twingling-eyed, pimple-faced man, with his hair standing upright all over his head (Ch. Dickens). Many guests were still at breakfast, a glum, silent, red-eyed lot (H. Wouk). Paperman had been unable to guess his age because he had no front teeth and he was cross-eyed (Ibid). The children stared at her round-eyed (D. Maurier). Barefoot and wide-eyed, a young Macrocan stared in wonder at the interior of Chrysler's new car (MS, 1978, March 27). Серійність структурно складних

утворень за аналогією, в результаті якої опорний елемент, що серійно повторюється, семантично не змінюється, функціонуючи у класі повнозначних слів.

Структурно складні слова типу бахуврихів не були об'єктом спеціального вивчення у плані внутрішньої валентності їх компонентів. Питання про взаємодоповнюваність компонентів у межах складних і складнопохідних бахуврихів заслуговує пильної уваги і всебічного дослідження з метою виявлення закономірностей, притаманних структурно-семантичній системі словоскладання сучасної англійської мови. Так, наприклад, великий інтерес для семантичних спостережень представляє, на наш погляд, той факт, що у дослідженому масиві англійських антропосем найпродуктивнішими виявилися типи слів, ітеративним другим компонентом яких є основи іменників *face* і *eye* (Пор.: *eyed* - 111, *-faced*-101, *-hearted*-75, *-legged*-31, *-haired* - 30, *-nosed*-29, *-mouthed*-26, *-necked*-16, *-cheeked*-11, *-handed*-42).

У великому англо-російському словнику зареєстровано ряд складних слів, які мають спільний компонент - **headed** (що має певну голову): **round-headed** - круглоголовий, з круглою головою або головою; **level-headed** - спокійний, урівноважений, розсудливий, холоднокровний; **bald-headed** - 1. лисий, плішивий, 2. =**bald-faced** - жарг. явний, неприхований; 3. в грам. знач. присл. напролом, не роздумуючи (домагатися чого-небудь, не рахуючись ні з чим); йти напролом; **hard-headed** - 1. хитрий, ощадливий, практичний, тверезий; **hard-headed businessman** - 1. бувалий бізнесмен, 2. упертий; **heavy-headed** - тупоголовий, тупий; 2. сонний, в'ялий; 3. великоголовий; **red-headed** - 1. рудоволосий, рудий (про людину); 2. червоноголовий (про птаха); червонокачанистий, червоноголовий (про капусту і т.ін.); **soft-headed** - розм. придуркуватий, **swollen-headed** - чванливий, пихатий; **muddle-head** - плутаник, тупиця, безтолкова людина; **muddle-headed** - безтолковий, тупий (БАРС). Наприклад: Fred said: «The tragedy of our time is that just when people are really recognizing the importance of education we have a muddle-headed government intend on a policy of economics (MS, 1983, Sept. 8).

Серед складних слів і словосполучень кваліфікативного типу виділяється група одиниць, які можна об'єднати в мікрополе оцінності. Домінантні ряди поля оцінності утворюють компоненти *-minded* і *-looking*: (**well-looking** - той, хто має добрий вигляд, здоровий на вигляд; 2. привабливий; **ill-looking** - негарний; **good-looking** - гарний, інтересний, той, хто має приємну зовнішність). Клас складних лексем із полівалентним компонентом *-minded* означає: 1) з певним нахилом (*architecturally, broad, double, feeble, money, liberal, light, peace, politically, open, strong, sober, public, noble, other, poor, rank, right...*). Наприклад: **broad-minded** - з широкими поглядами; **double-minded** - а) нерішучий, такий, що хитається, б) фальшивий, лукавий, нещирий; **feeble-minded** - 1. недоумкуватий, 2) той, хто має схильність або інтерес до чого-небудь (... but only the illogical and stupid ravings of United States senators, whose sole power lies in their ability to hypnotize the feeble-minded worshippers of

Hollywood (D. Carter); **high-minded** - 1. благородний, піднесений, великодушний, 2. гордий, пихатий; **architecturally-minded** - той, хто цікавиться архітектурою; **money-minded** - той, хто думає тільки про гроші; **narrow-minded** - обмежений, вузький, недалекий, вузьколюбий, із забобонами (пор.: **narrowmindedness** - обмеженість, вузькість (поглядів), вузьколюбність; забобони (БАРС); «... the conservatism and narrow-mindedness of a large section of the clergy (MS, 1983, Sept. 8); **single-minded** - 1. = **single-hearted** - прямодушний, прямий, чесний, 2. цілеспрямований.

Своєрідність мікрополя з компонентом *-looking* у тому, що в ньому майже відсутні узуальні складні слова і переважна частина складних слів оказіональні. В основі лексем типу *a+-looking* лежить порівняння і тому змістова сполучуваність *-looking* із прикметниками дуже велика. Звідси - широкі можливості утворення слів такого типу: *modern-looking* - той, хто має сучасний вигляд; *soldiery-looking* - подібний на солдата, з солдатським виглядом; *fragile-looking* - тендітний, крихкотілий; пор.: (*athletic, almostteenage, determined, striking, raw-sulky, contented, boiled, Egyptian, Cuban, healthy, jolly, mossy, bloody, horny, Irish, whory, dirty, discourage, dismal, terrific*) *-looking*. Напр.: *I mean if a boy's mother was sort of fact or corny-looking... Except for a few pimpy-looking guys, and a few whory-looking blondes They were mostly old, show-offy-looking guys with their dates (J.D. Salinger). They weren't flitty-looking - I mean they didn't have their hair too long or anything (J.D. Salinger). On my right there was this very Joe Gale-looking guy, in a gray flannel suit and one of those flitty-looking Jattersell vests (Ibid). Flitty-looking - виряджений, вичепурений тип; very Joe Gale - looking guy - хлопець, чисто такий, як картина йельського студента.*

Нові слова утворюються на основі зразків - численних результатів попереднього конструювання похідних слів, закріплених у системі мови. Немаловажну роль у створенні полівалентних лексико-семантичних рядів з ітеративними другими компонентами типу *-looking* відіграє аналогія. У зв'язку з цим лінгвісти часто говорять про так звані афіксоїди або поліафікси, маючи на увазі компоненти складних слів, що регулярно повторюються. Афіксоїди - це мовні одиниці перехідного типу; у них спостерігаються ознаки як коренів, так і словотвірних афіксальних формантів. У роботах В.В. Виноградова і Ю.С. Сорокіна [1952, 127; 1965, 300] ці елементи називаються суфігованими або морфологізованими. Регулярність і продуктивність властиві афіксоїдам тією мірою, що й афіксальним словотвірним формантам. Тривалість існування в мові новоутворень, у яких межі сполучення компонентів в одне ціле дуже гнучкі, зумовлюється комунікативним ефектом цих морфемних комбінацій, що забезпечують цілий спектр експресивно-стилістичних відтінків.

Найактивнішою посеред моделі зі спільним першим компонентом є та, що вживається на позначення кольору в антропосемічному полі і що включає лексеми, які описують зовнішні характеристики тіла людини. Відзначимо широкий спектр мікрополя позначень кольору, що стосується таких позначень, як *black, red, light, dark, grey, bright, silver*, наприклад: *black (bearded, browed,*

eyed, faced, lipped, moustached, lashed, necked, mouthed, whickered, haired, handed, headed, sighted, tongued); red- (blooded, checked, eyed, faced, footed, bearded, haired, headed, handed, legged, lipped, necked, nosed, skinned, throated); light- (browed, eyed, haired, lashed, bearded, faced, lipped, skinned); dark- (bearded, browed, complexioned, eyed, faced haired); gray- (bearded, cheeked, eyed, faced, haired, headed); bright- (cheeked, eyed, faced, haired); silver (boarded, browed, haired, headed). Наведені вище доміантні ряди мікрополя позначення кольору не включають слова з переосмисленням, ураховуючи ймовірність неправильного тлумачення семантичних відношень між компонентами слова. (Пор.: **black-hearted** - злий, злісний, недоброзичливий, **silver-tongued** - облесливий, красномовний і т. ін.). Семантична двозначність лексем цього типу на рівні мовленнєвої реалізації знімається за рахунок текстових зв'язків слова і конситуації (ситуації спілкування).

Полівалентність парадигми складних лексем, що стосуються мікрополя позначень кольору, пояснюється, по-перше, порівняно великою парадигмою прикметників, що позначають колір, а, по-друге, їх необмеженою семантичною валентністю стосовно позначуваної частини тіла. Компоненти цих прикметників мають різний набір валентностей, що ілюструють різноманітні типи семантичної взаємодії компонентів складнопохідних бахуврихів. Семантичні відношення між компонентами номінативів бахуврихи можна представити так: другий компонент складного слова позначає ціле семантичне поле або, точніше, «різноманітно розчленоване поле», у той час як перший компонент уточнює це явище, називаючи окрему ознаку, за якою це явище або предмет виділяється з ряду аналогічних йому предметів чи явищ. У свою чергу і перший компонент може позначати ознаку, що властива цілому ряду предметів або явищ. Тому і перший компонент також може виявитися полем, яке слід розглядати як «поле ознаки» [22, 115; 120-121]. Отже, поле наочно демонструє можливість семантичного узгодження між компонентами складного слова, тобто його внутрішню валентність.

Довжина лексико-семантичного ряду зі спільними компонентами залежить не тільки від лінгвістичних факторів - особливостей сполучуваності, лексико-фразеологічної валентності слів і т. ін., але скоріше від факторів екстралінгвальних, тобто від кількості можливих ознак, які при описі того чи іншого «фрагмента» необхідно виразити у словах. Акт номінації підкоряється у кінцевому рахунку вимозі виразити у новій одиниці найменування нове необхідне значення (поняття).

Психолого-семантичний регулятор узгодження компонентів складного слова знаходиться під дією психічного стану автора (діючої особи), що сприймає явища дійсності не за фактичними ознаками, а через призму своїх почуттів. Вносячи елемент чуттєвого й емоціонального, адресант начебто стверджує і закріплює опосередковане відображення якості предмета; він ніби «нав'язує адресату свою індивідуальність, свої сприйняття і відчуття. Прикметник у такому випадку стає засобом емоційно-оцінної характеристики.

Відзначимо, що як в основі об'єктивної якісної характеристики предмета, так і в основі його емоційно-оцінної характеристики лежать наші відчуття.

2.7 Переносно-образні значення складних і складнопохідних бахуврихів антропосемічного поля

Композити й парасинтетичні номінативи, що описують зовнішні характеристики тіла людини (антропосеми або соматизми), існують із давньоанглійського періоду: порів. д.а. *an-eagede* і сучасне *one-eyed*; багато з них існує з ранньоновоанглійського періоду: *white-faced* (1595), *sad-eyed* (1599), *red-cheeked* (1606), *white-cheeked* (1599), *rose-cheeked* (1591), *long-haired* (1552), *white-haired* (1400), *long-nosed* (1552), *grey-bearded* (1597), *long-legged* (1590). Нерідко спільне значення ад'єктивної складнопохідної антропосеми є своєрідною сумою значень його морфологічних частин. У такому разі слово позбавлено ідіоматичності (**red-cheeked** - червонощокий; **red-haired** - рудоволосий; **round-eyed** - з широко розкритими очима; **long-legged** - довгоногий, **blue-eyed** - голубоокий; **goggle-eyed** - витрішкуватий, **ox-eyed** - волоокий, великоокий, **weak-eyed** - зі слабким зором; **red-necked** - червоноший, червоногорлий; **thick-lipped** - товстогубий, губатий; **broad-faced** - широколиций, **pale-faced** - блідолиций, блідий; **knock-kneed** - 1. з вивернутими всередину колінами; 2. той, хто шкутильгає, спотикається. Взаємозамінність у мовленні складних і складнопохідних прикметників і аналогічних їм за змістом словосполучень є одним із факторів, що сприяє порівняно легкому утворенню в мовленні потенційних слів і їх дериваційної активності (*with black hair, with shrewd eyes, black-haired, shrewd-eyed*). Крім того, при поясненні надзвичайної продуктивності такої номінації потрібно враховувати й деякі інші фактори - велику різноманітність і складність видових ознак, складність семантичної структури різноманітних взаємопов'язаних ознак, що складають специфіку того чи іншого видового поняття. Численні неідіоматичні посесійні складнопохідні прикметники, як правило, у словниках не реєструються через ясність і прозорість їх семантичної структури. Те саме можна сказати і про індивідуальні утворення, які не отримали загального поширення. Порів.: Other speakers compared management to hard-faced Victorian coal owners (MS, 1978, Dec.) The first rank and life labour movement reaction to the general election result will come today from the blear TV-eyed or weary vote watchers (MS, 1979, May 4).

Характерною рисою є те, що в багатьох випадках значення цілого є переносним стосовно значень його частин (вторинна номінація). Заслуговує на увагу й те, що навіть у складнопохідних прикметниках, значення яких виводиться на основі метафоричної взаємодії значення його компонентів, усвідомлюється вихідне значення його складових, тобто семантична структура цих лексем є метафорично мотивованою: **swift-tongued** - дотепний; **swift-handed** - швидкий, ловкий; **soft-hearted** - чуйний, м'якосердий, **thinskin** - 1) тонкошкірий; 2) перен. уразливий, легко ранимий; образливий; **thickskin** -

товстошкіра людина, бездушний бовдур; **thickskinned** - з товстою шкірою, товстошкірий (також переносне значення). Випадки переносного вживання слів, що слугують для образного позначення людини, не досліджені і представляють великий інтерес як у теоретичному, так і практичному планах. В екстралінгвальному плані виділення і перенесення окремих ознак, властивостей і якостей об'єктів позначення ґрунтується на здатності людини до асоціативного мислення, що відображає реальну залежність і предметів навколишньої дійсності. За допомогою словоскладання як лінгвістичного утворення може відбуватися метафоричний перенос або, говорячи словами Л.В. Щерби, той «семантичний стрибок», який відбувається при переході від словосполучення до ад'єктивного номінатива - бахуврихи [50, 98].

Ознаку, покладену в основу метафоризації О.Т. Черкасова називає «загальним семантичним елементом» [45].

Багато номінативів типу бахуврихів є «згорнутими» метафорами і містять у собі приховане порівняння, що відіграє значну роль у модифікації експресивності складнопохідного прикметника: **pigeon-toed** - з пальцями ніг, повернутими всередину; **pigeon-toed stride** - спор. голубиний крок; **buffle-headed** - 1. великоголовий, 2. безмозкий; **bull-headed** - упертий, наполегливий, завзятий; **Argus-eyed** - проникливий, пильний; **dove-eyed** - з невинним лагідним поглядом; **cat-eyed** - той, хто бачить у темноті, бачить як кішка, з гострим зором; **duck-legged** - короткий, той, хто перевалюється під час ходьби; **pug-face** - плоске обличчя з товстим, приплюснутим носом, «мавпяча» морда; **pug-faced** - із товстим приплюснутим носом; **pug-nosed** - із приплюснутим або кирпатим носом; **pigeon-hearted (=white-livered)** боягузливий, той, над яким сміються; **moon-faced** - круглолиций; **stony-hearted** - немилосердний; **iron-handed** - жорстокий, деспотичний, суворий, непохитний; **iron-hearted** - безсердечний, бездушний, жорстокий, немилосердний; **cat-footed** - той, хто підкрадається як кішка; той, хто йде нечутно, крадькома.

Процес метафоризації сприяє розвитку багатозначності ад'єктивних складнопохідних бахуврихів антропосемічного поля (соматизмів), що свідчить про семантичну ємність, словотвірну цінність і стійкість указанного різновиду лексем, напр.: **long-faced** - з довгастим, витягнутим обличчям, 2) з витягнутою фізіономією, із похмурим виглядом; **long-headed** - 1. довгоголовий, долихоцефальний; 2) проникливий, передбачливий, хитрий; **bare-faced** - 1. безбородий, безвусий; 2. без маски; 3. безсоромний, нахабний; **black-browed** - 1) чорнобровий, із темними бровами; 2) нахмурений, похмурий, похнюплений; **wide-mouthed** - 1.1) великоротий; 2) з широко відкритим ротом; 2. горлатий; 3. ненажерливий, 4. з широким горлом, широкогорлий (про пляшку і т.ін.); **hard-mouthed** - сл. з тугою вуздечкою (про коня); 2. свавільний, непіддатливий, упертий; різкий (про слова), той, хто не вибирає слова; **hare-brained** - розм. 1) необачний, необережний, вітряний, 2) амер. дурний, не сповна розуму; **steel-hearted** - 1. відважний, сміливий, 2. безсердечний, жорстокий, черствий; **flap-eared** - 1) капловухий; **moon-eyed** - 1. той, хто страждає від курячої сліпоти, 2. з

широко відкритими очима, з круглими очима (від страху, здивування і т.ін.); **honey-mouthed (=honey-tongued)** - облесливий, медоточивий, підлесливий; **mealy-mouthed** - 1. облесливий, 2. той, хто боїться висловлюватися прямо, відверто. (It even claims that German experience of nazism increases the need to protect an unborn baby's rights as compared with other countries. How mealy-mouthed can you get? (MS, 1977, Aug. 9)).

Ступінь залучення слів зі спільним компонентом у дериваційний процес свідчить про реалізацію їх словотвірної потенції й активності, напр.: **shamefaced** - а 1. боязкий, сором'язливий, несміливий, 2. Той, хто соромиться (чого-небудь), 3. поет. скромний, непомітний (про квітку, доброчесність і т. ін.); **shamefacedly** - adv. боязко, сором'язливо, 2. Соромлячись (чого-небудь), зазнаючи замішання, 3. поет. скромно, непомітно (Shamefacedly I admit that my own selections have failed to fulfil their early promise (MS, 1985, Jan. 21)); **shamefacedness** - п. боязкість, сором'язливість, 2. колотіння, замішання; **open-hearted** - а 1. чистосердечний, відкритий, 2. великодушний, добрий; **open-heartedly** - adv. 1. чистосердечно, відверто, 2. великодушно; **open-heartedness** - п. чистосердечність, відвертість, 2. великодушність; **hard-hearted** - а безсердечний, бездушний, черствий, безжалісний, жорстокий; **hardheartedly** - adv. безсердечно, бездушно, безжалісно, жорстоко; **light-hearted** - а безтурботний, безпечний, веселий; **light-heartedly** - adv. безтурботно, безпечно, з легким серцем, весело, напр.: Dionysus put his head down and bucked light-heartedly. Phylis sat back, feeling as gay and light-hearted as in the clear morning air (K.S. Prichard).

Пор. також численні словотвірні парадигми типу: stout-hearted, stout-heartedly, stout-heartedness; stiff-necked, stiff-neckedly, stiff-neckedness; black-hearted, black-heartedly, black-heartedness; chicken-hearted, chicken-heartedly, chicken-heartedness; clean-hearted, clean-heartedly, clean-heartedness; cold-hearted, cold-heartedly, cold-heartedness; dead-hearted, dead-heartedly, dead-heartedness; faint-hearted, faint-heartedly, faint-heartedness; false-hearted, false-heartedly, false-heartedness; flint-hearted, flint-heartedly, flint-heartedness; clean-handed, clean-handedly, clean-handedness; light-handed, light-handedly, light-handedness; red-handed, red-handedly, red-handedness; right-handed, right-handedly, right-handedness; open-mouthed, open-mouthedly, open-mouthedness, etc.

Переносне вживання слова веде до появи в нього похідних значень і, крім того, може привести до зміни його значення: **young-eyed** - 1. з молодими очима, 2. зі свіжим поглядом на речі; **light-handed** - 1) ловкий, проворний, швидкий, умілий; 2) перн. тактовний, 2. без ноші, з порожніми руками, без речей, 3. не повністю вкомплектований (робітниками, матросами і т.п.); **red-handed** - 1. червонорукий, з червоними руками (від морозу і т.ін.); 2. 1) з окровавленими руками, 2) predic. (пійманий) на місці злочину з готівкою; **even-handed** - справедливий, неупереджений; **clean-handed = clean-fingered** - чесний, непідкупний, невинний; **hard-handed** - 1. з сильними, натрудженими руками, 2. жорстокий, суворий, деспотичний; **light-headed** - 1. бездумний, легковажний,

вітряний, 2)той, хто знаходиться у стані марення, розумового розладу; 2)той, хто відчуває головокружіння; **clear-eyed** - 1)ясноокий, 2)той, хто має добрий зір, чітко бачить, 3)проникливий, далекоглядний; **clear-sighted** - проникливий, той, хто володіє даром передбачення; **even-minded** - спокійний, урівноважений; **green-eyed** - 1. зеленоокий, 2. ревнивий, заздрісний; **hawk-eyed** - той, хто має гострий зір, перен. пильний (... both stood by the see-saw, hawk-eyed for put-down empties and ready to leap at any snatchable thankard (A. Sillitoe).

За допомогою словоскладання типу бахуврихів може здійснюватися не тільки метафоричний, але й метонімічний перенос; **dough-face** - амер. піддатлива, слабохарактерна м'якотіла людина; **lighthead** - легковажна людина, вітрогон; **long-hair** - довговолосий юнак; **brass-hat** - особа, що має високий чин (військ.); **moss-back** - амер. розм. житель півдня, той хто ховався від служби в армії (під час громадянської війни у США), розм. 1)старомодна людина, 2)крайній консерватор, ретроград; **high-browed** - 1. з високим лобом; 2.=highbrow презирл. 1)учений; 2)зарозумілий; **high-browism** - чванство з приводу своєї, начебто високої вченості, відірваність від реального життя.

Відомо, що розвиток переносних вторинних значень на основі метафоричного вживання (вторинної номінації є одним із найважливіших засобів збагачення словникового складу взагалі, напр.: **heavy-hearted** - сумний, похмурий, із важким серцем; **broken hearted** - прибитий горем, із розбитим серцем; **bull-necked** - із шиєю як у бика, з товстою короткою шиєю; Harrison Towns, the barrel-bodied, bull-necked deputy was twenty-eight years old (A. Maltz). **hard-nosed** - жарг. 1)упертий, непримиренний; 2)запальний. 2. негарний, потворний; **square-shouldered** - із прямими плечами, з хорошою виправкою; **pin-headed** - розм. безмозкий, дурний; **pin-headed stupidity** - безпросвітня дурість; **pocket-eyed** - із мішками під очима; **blear-eyed** - із затьмареним поглядом; 2)перен. недалекоглядний, тупуватий. Пор.: It's nice to sit at breakfast, a bit blear-eyed (DW, 1978, Oct.5). Образним як і іншим повнозначним словам властива функція абстрагування й узагальнення. І насправді, образне слово вживається для позначення не одного якого-небудь окремого предмета чи якості, а для позначення предметів, що різняться у чуттєвому сприйнятті, а також явищ і якостей одного й того самого типу.

Характерною особливістю складнопохідних прикметників є те, що вони завдяки своїй природі мають більшу експресивність, ніж прості прикметники. Пор. такі прикметники, як feather-brained (foolish, stupid); crack-brained (mad); hare-brained (reckless), lion-hearted (courageous); open-hearted (generous), green-eyed (jealous). Як видно з наведених прикладів, на перше місце у парасинтетичних прикметниках висувається емоційно-оцінний компонент. Можна назвати дві причини виникнення емоційно-експресивного відтінку у складнопохідному прикметнику: а)незвичність сполучення основ компонентів (мова йде про структурну, структурно-семантичну і стилістичну несумісність компонентів; б)оказіональність системних утворень. Оказіоналізми утворюються мовцями або авторами літературних творів не просто для

передавання інформації у власному розумінні слова, а з особливою стилістичною або естетичною метою, - наприклад, комічного або драматичного ефекту, вираження емоційно-оцінних відтінків і т.ін.

Суб'єктивні асоціації, пов'язані з будь-якими словами, утворюють в окремих носіїв мови щось вроді емоційного ореолу навколо слова, наперед визначаючи його сприйняття тим чи іншим носієм мови. «Смілі» метафори художнього тексту мають на меті представити предмет у новому, несподіваному висвітленні, привернути увагу читача яскравістю образу, тобто використовуються у метасеміотичному плані: **Steely-eyed**, short back'n front McQueen, is sprung from jail by a corrupt politician (MS, 1973, Jan. 26). Stars were pale and liquid-eyed (A. Sillitoe). He was greeted with very constrained and not very polite reticence by the elder Hartlys, and gazed at by such an inordinate member of **round-o-eyed**, Youthful Hartlys (R. Aldington). You dead-gut, you **gestapo-eyed** gut, you **flap-mouthed** scumpot (A. Sillitoe). Найбільший стилістичний ефект у плані експресивності досягається у тому випадку, якщо okazіоналізм утворений при порушенні внутрішньої семантичної валентності. Експресивна якість складнопохідного прикметника виникає за рахунок okazіональності номінації, її взаємодії з контекстом. Експресивність складнопохідних ад'єктивних лексем частіше проявляється при цьому в результаті зовнішнього контексту номінатива з внутрішнім, ніж при певній організації внутрішнього контексту слова [34,6].

У газетно-публіцистичному стилі широко використовуються метафори - «штампи», рідше проявляються метасеміотичні одиниці і помітніша роль складних слів у плані економії мовних засобів (an iron-fisted military regime, the iron-headed policy, in a pig-hearted fashion, wild-eyed anti-Soviet press, flint-hearted Tory determination. Пор.: **wild-eyed** - 1. з божевільним поглядом; 2. несхвальн. божевільний (про плани і т. ін.), екстремістський. But the wild-eyed anti-Soviet press is no condition to be trusted with such realities (CT, 1972, Aug. 2), **flinty-hearted** 1) те, що має тверде ядро, тверду серцевину; 2) твердокам'яний, немилосердний; **flint-hearted** - жорстокий. Appeals to the authority prove a waste of time-affability on the surface, **flint-hearted** Tory determination beneath (MS, March 7). Зазначимо, що головне авторське завдання в газеті не просто оперативно й правильно висвітлити ту чи іншу тему, але й довести свої думки за призначенням, роблячи їх доступними для масового читача і привертаючи тим самим спеціальну увагу до питань, яких торкається публікація. Адже газета розрахована на максимальну аудиторію, максимальну кількість читачів, а також на нейтральне лінгвістичне середовище, тобто на громадськість із найрізноманітнішими стилістичними уподобаннями.

¹⁷ Семантико-емоційний зміст тексту створює широкі можливості для передавання суб'єктивної оцінки за допомогою складнопохідних прикметників антропосемічного поля, зумовлює характер емоційного забарвлення прикметників, що дозволяє передати багатогранність асоціативних зв'язків і їх переплетеність із широковживаними словами. Несподіване сполучення компонентів складного слова веде до створення цілого спектру експресивно-

стилістичних відтінків: вони передають добродушну іронію, презирство, уїдливу насмішку. Словоскладання типу бахуврихів, що поєднуються з метонімічним і метафоричним переосмисленням соматизмів виявляється особливо продуктивним у сфері сленгу, розмовній мові, у сучасному британському та американському ареалах англійської мови.

Багато дослідників підкреслюють, що сленг завжди містить у собі іронічне і навіть презирливе ставлення до предмета, про який іде мова, напр.: **rough-neck** - 1)бешкетник, хуліган, 2)означення - хуліганський; **sorehead** - скиглий, буркотун; **fat-head** - розм. дурень, бовдур; **dough-head** - амер. розм. дурна голова, дурень; **egghead** - часто ірон. особистість, що думає, інтелектуал, ерудит; **pie-eyed** - 1.прост.п'яний. 2.університ. жарг. негарний (про дівчину); **hard-mouthed** - 1. з тугою вуздечкою (про коня); 2. свавільний, негідатливий, упертий; 3. різкий (у словах), той, хто не соромиться у виразах; **bald-faced (=bald-nosed)** - 1. з білою плямою на лобі (про коня); 2.жарг. явний, неприхований, напр.: **bald-faced lie** - неприхована брехня; **red-neck** - зневажл. сільське походження (The sheriff and the townspeople are made to look like red-necks (DW 1982, Dec.2).

Цілому ряду слів сленгу, в тому числі й композитам, властивий влучний гумор, гротескне підкреслення безглуздої або смішної сторони предметів і явищ, що ними позначаються, емоційно-оцінний елемент іронії. Наприклад: **rubberneck** - n амер. розм. роззява, допитлива людина (особ. про туриста), a rubberneck car - автомобіль для туристів; And what made it worse, there were at least a couple hundred rubber-necks that didn't have anything better to do than stand around and watch everybody falling all over themselves (D. Salinger); **cheap-skate** - n slang a misery or stingy person; esp. one who tries to avoid his share of costs or expenses [72].

Розмовно-літературна і просторічна лексика відрізняється своїм специфічним експресивно стилістичним забарвленням або негативною коннотацією (фамільярності, іронії, несхвалення, лайливості, жарту, ласки, зневаги, презирства і т. ін.).

Розмовному пласту характерна експресивна насиченість, яка створюється образними словами й виразами на основі порівнянь, що в них містяться, тропів, метафоричних і метонімічних перифраз, метафоричних епітетів, а також експресивної фразеології. Наприклад: **starry-eyed** - мрійливий, непрактичний; ...and two diametrically opposed criticism of «Farry's starry-eyed from the Times of 1892 and hilariously devastating from GBS (MS, 1971, Dec. 23); **pig-eyed** - амер. 1.прост. п'яний, 2. унів. жарг. негарний (про дівчину); **white-haired boy** (ірл.) - любимчик, фаворит. Being a bit hard on me, aren't you, Sister lovey ... me that thought I was your white-haired girl (D. Cusack); **white-haired** 1. сивий; 2. світловолосий, білявий; a **white-haired boy** - любимчик, фаворит; a **white-haired girl** (ірл. розм.) - улюблениця. Фраза має жартівливий відтінок, через те, що епітет «white haired», як правило, вживається зі словом «boy»; **dough-faced** - амер. піддатливий, слабохарактерний, м'якотілий; **bare-faced** - 1)безбородий,

безвусий; 2) без маски; 3) безсоромний, нахабний; **baled-faced** (= **baled-nosed**) - 1. з білою плямою на лобі (про коня) 2. жарг. явний, неприхований; **bald-faced lie** - неприхована брехня; **pug-face** - плоске обличчя з товстим приплюснутим носом, «мавпяча морда»; **pug-faced** - з товстим приплюснутим носом; **poker-face** - розм. холодне, кам'яне обличчя.

Саме властиве розмовно-побутовій лексиці супроводження назви певним оцінним моментом і створює у слові те чи інше емоційно-експресивне забарвлення повсякденно-побутової і фамільярно-побутової сфер спілкування. Особливо цікаві випадки переносу найменувань, специфічних для розмовного мовлення і поки що мало вивчених. Аналіз матеріалу, який ілюструє типи образного позначення людини в невимушено-розмовному мовленні, показує, що переносне вживання слів в умовах повсякденного побутового спілкування є широким полем для семантичних спостережень і вивчення механізму метафоризації.

Отже, з одного боку, наявність цілого ряду якісних ознак (кількісно вони майже необмежені), з другого боку, індивідуально-емоційне сприйняття дійсності дають змогу розширити рамки внутрішньої валентності основ у структурно складних бахуврихів антропосемічного поля. Моделі (n+n)+-ed, (a+n)+-ed ад'єктивних складнопохідних бахуврихів антропосемічного поля виявилися високопродуктивними й активними в узуально-мовленневому, белетристичному й газетно-публіцистичному стилях, оскільки вони виконують не тільки інтелектуально-комунікативну але й логіко-емоціональну функцію.

2.8 Експресивно-образна і стилістична функції сленгізмів - антропосем

Е. Партрідж перераховує психологічні причини виникнення і вживання сленгу: бажання бути дотепним, здивувати новизною виразу, бажання показати своє зневажливе або байдуже ставлення до предмета висловлювання, пом'якшити або, навпаки, посилити неприємне враження від повідомлення, що передається, намагання уникнути заялжених або високопарних виразів, прагнення до більш фамільярного тону [Partridge 1960]. У прагненні знайти найадекватніше вербальне відображення своїх емоцій мовець в умовах побутового спілкування може виходити за рамки стандартної лексики як недостатньо експресивної. Стримуюча сила норм мовленнєвого етикету в умовах побутового спілкування послаблюється, а ступінь морально-етичної зниженості висловлювання значною мірою буде визначатися емоційним станом мовця, його соціальним становищем у суспільстві, умовами, в яких відбувається комунікативний акт і його учасниками, а також мовленнєвою бравадою, характерною для молодого покоління. Специфіка просторіччя полягає в тому, що у процесі номінації у ньому головну роль відіграє психологічний фактор, який дозволяє мовцю емоційно себе проявити в умовах мовленнєвої розкутості. Характерною рисою просторіччя є варіативність, яка найповніше проявляється у семантичній надмірності, за рахунок якої у

багатьох випадках і створюється експресивне забарвлення найменування [Беляева, Хомяков 1985, 85].

Досліджувані 87 структурно складних неологізмів належать, в основному, до тематичного словникового поля «дурень, бовдур, дурний» і широко використовуються в узуально-мовленнєвому стилі, коли мовець намагається передати різні емоційно-оцінні коннотації і чуттєво-образні нашарування: **addle-brain=addle-head=addle-pate** - порожня голова, бовдур; **addle-brained=addle=headed=addle-pated** - пустоголовий, безмозкий, помішаний; **beef-witted** - дурний; **fat-head** - олух, бовдур, йолоп, **thick-head=thick-skull** - тупиця; **thick-headed=thick-witted** - тупоголовий, дурний; **timber-headed** - розм. дурний, тупий. Н.Бергстен [1911, 160-161] доводить, що бахуврихи виконують функцію клички і наводить, зокрема, ряд назв живих істот, що стосуються лексико-семантичного поля «дурень, бовдур» (a cork-brain, a feather-brain, a feather-head, a log-head, a pudding-head, a jell-head, a rattle-brain).

Антонімами наведеної вище групи сленгізмів можуть бути: **head-piece**-розумний, **quick-witted** - кмітливий, винахідливий, тямущий; 2)дотепний; **quick-wittedness** - 1.винахідливість, тямущість; 2)дотепність; **right-minded** - з добрими намірами, зі здоровим глуздом; **right-mindedness** - 1.добромисність, 2)розумність; **sharp-witted** - 1)розумний, проникливий, 2)дотепний; **nimble-brained (witted)** - живий, рухомий, гнучкий (про розум). «I'll feel fine, quick-minded and strong again like I've always been» (A. Sillitoe). В американському сленгу є чимало структурно складних слів, яким притаманний явно вульгарний відтінок і які використовуються лише з метою надання мовленню грубо-фамільярного або презирливо-іронічного тону: **buffle-head** - бовдур, тупиця, **log-head** - опецьок, бовдур; **corkbrain** - тупиця; **wether-head** - бараняча голова, перен. бовдур. **blockhead** - бовдур, тупиця, «дуб»; **bottle-head** - заст. дурень; **dunderhead** - бовдур; **pot-head** - придурок, дурень; **feather-head** - безголовий, пустоголовий, дурень; **crackpot** божевільна або ексцентрична людина; **jackass** - осел, дурень, бовдур; **pin-head** - тупиця, дурень; **fat-head** - йолоп, бовдур; **dumb-bell** - (амер. сленг.) бовдур (БАРС). Пор.: **marble-dome** - a stupid person, **lame-brain** - stupid person, **cat's paw** - a pawn, a dupe; **dumb-head** - a stupid person, **mossback** - unsophisticated person, «hick» or «hayseed» (71). Багато з цих суто розмовних влучних і дотепних слів поступово входять у загальнонародну мову, деякі з них живуть недовго і стають вульгаризмом або зовсім виходять із мовного вжитку. Нерідко серед сленгових слів і виразів зустрічається співіснування застарілих і нових значень, що недавно виникли. Так, у 30-х роках минулого століття у студентському сленгу іменник egghead уживався у значенні «дурень». Незабаром слово в цьому значенні перейшло у розряд архаїзмів. Пізніше, на початку 50-х років, воно знову набуло популярності; але вже у новому значенні «інтелігент, той, хто дотримується ліберальних поглядів; людина, якій не подобаються модні захоплення, але проявляє глибокий інтерес до питань культури й науки» [48, 157]: I have always been

attracted by the egghead - the bright man with the vital, curious mind, the man with talent and imagination (Emersen).

Зауважимо високий рівень внутрішньої валентності у композитах морфеми head, які не допускають трансформації типу X-head - a man with a head без урахування образно-метафоричного переосмислення компонентів, що містять у собі відкрите порівняння (**a lard-head** - a stupid person, **a sap-head** - a stupid person, a fool; **a pudding head** - a stupid but lovable person, **a lard-head = a potato head = a sap-head = a chicken-head = a pin-head = a bubblehead = a cabbage-head** - a stupid person (пор. синоніми-сленгізми слова head композити brain-pan і hat-peg)).

Зазначені лексеми позбавлені предметно-логічного значення і мають чисто емоціональний смисл про що свідчить неможливість трансформації типу: a bottle-head - a head is a bottle, a bellhead - a head is a bull, a cabbage-head - a head is a cabbage, a fiddle-head - a head is a fiddle, a pot-head - a head is a pot, a wether-head - a head is a wether, a pin-head - a head is a pin, a potato-head - a head is potato, a saphead - a head is a sap. Неінгерентні реми вказаних субстантивних номінативів можна віднести до безпосередніх (a bottle-head - a head is like a bottle) або опосередкованих компаративних епітетів (a wether-head - a head is like that of a wether).

Традиційно терміни тема і рема вживаються коли мова йде про предикативні конструкції, про актуальне членування речення. Атрибутивна конструкція як і спільна модель величезного корпусу складних номінативів наближається до предикативної в тому, що в їх складі є дві основні частини (яку (що) визначають і яка (що) визначає): тема і рема. Порів. також: **potato-head** «a stupid person» (DAS 1975) (I love you, you potato-head (Movie, Monkey Business, 1952); **beetle-brain** - a person of slight intelligence a stupid or foolish person (DAS 1975); **balloon-head** - «a stupid person (DAS 1975); **balloon-headed** (Listen, you balloon - headed fool (Weidman, Whole sale 1937, 34); **apple-head** - a stupid person (DAS 1975) («You, sir, thundered the Old Arbitrator, are an apple-head (A. Daley. N.Y. Times, 1951, Sept. 24, 34/3. Not common).

Складним прикметникам особливо характерне вживання у переносному значенні: **fat-brained** - дурний, тупий, безтолковий; **dull-witted** - тупоумний, тупий; **pig-headed** - дурний, упертий, **lame-brained** - дурний; **shatter-brained** - 1)безмозкий, божевільний, безрозсудний; 2)бездумний, легковажний; **thick-headed=thick-witted** - тупоголовий, нетямущий; **fat-headed** - тупоголовий, дурний, **wooden-headed** - тупий, дурний; **feather-brained** - дурний, пустий, безтолковий; **fiddle-headed** - пустоголовий; **dim-witted** - тупий, недалекий (пор. **dimwittedness** - тупість). Усі ці сленгізми як англійського, так і американського походження, набувають стилістично зниженого емоційно-оцінного елемента іронії, сарказму та осуду.

Численний корпус досліджених композит належить до розряду складних субстантивних типу «бахуврихи», які не мають співвідносних із ними граматично оформлених із допомогою суфікса -ed узуальних нормативно

закріплених ад'єктивних утворень: *addle-pate, blackhead, bottle-head, bubble-head, cabbage-head, cheese-head, chicken-head, cork-brain, dough-head, cabbage-head, cheese-head, chicken-head, cork-brain, dough-head, dumb-head, dunderhead, hammer-head, jolter-head, jolt-head, knot-head, lard-head, log-head, logger-head, pot-head, potato-head, pudding-head, square-head, wether-head, dumb-bell, numskull, jackass, marble-dome*. Друга група субстантивних лексем указаної семантичної підгрупи має ад'єктивні кореляти, зареєстровані словниками: *addle-head - addle-headed, baffle-head - baffle-headed, bull-head - bull-headed, chuckle-head - chuckle-headed, fat-head - fat-headed, feather-head - feather-headed, flat-head - flat-headed, hard-head - hard-headed, numb-head - numb-headed, pin-head - pin-headed, sap-head - sap-headed, thick-head - thick-headed, thick-skull - thick-skulled, wooden-head - wooden-headed; addle-brain - addle-brained, crack-brain - crack-brained, lame-brain - lame-brained, madbrain - mad-brained, rattle-brain - rattle-brained, dim-wit - dim-witted*. У третю групу входять лексеми, які мають експліцитно виражену ад'єктивну форму без субстантивних корелятивів - етимонів: *feeble-minded, mad-headed, pig-headed, weak-headed, feather-brained, numb-brained, rattle-brained, shatter-brained, weak-brained, dull-witted, fat-witted, feeble-mindedness, low-minded, simple-minded, weak-minded*.

Опора на аналогію з другим компонентом складного слова є типовою американською рисою просторічного словоскладання. Утворення з опорними компонентами *-head, -pot, -box*, як правило? позначають осіб чоловічої і, рідше, жіночої статі. Якісна характеристика особи у складному слові виникає за рахунок метафоричних або метонімічних переносів значення першого субстантивного компонента. Другі компоненти можуть набувати сему особи у вільному вживанні або у процесі складання чи, нарешті, стримують її від аналога, що лежить в основі серійних утворень.

В іменника на *-head* першим аналогом слугував зареєстрований у літературі більше чотирьохсот років тому іменник *blackhead*, у якому значення «бовдур» виникло на базі метафоричного переносу з вихідного значення «болванка» для головних уборів і париків. Цей зразок виявився дуже стійким і тільки за останні 150 років дав у американському варіанті такі імена негативної характеристики осіб чоловічої статі, як *apple-head, balloon-head, banana-head, bean-head, bone-head, bun-head, cabbage-head, cheese-head, chicken head, chuckle-head, clunkhead, dumbhead, fathead, hammer-head, knothed, knuckle-head, lard-head, lunk-head, meat-head, muscle-head, mush-head, mutton-head, peahead, tarkhead*, що утворюють синонімічний ряд, який об'єднаний спільним значенням бовдур, тупиця, дурень.

Складні імена з *-pot* можуть позначати осіб як чоловічої, так і жіночої статі і містять жартівливо-іронічну оцінку: *sex-pot - приваблива жінка, gum-pot - виживанка*. Цей зразок реєструється в обмеженій кількості утворень в американському варіанті в 40-х роках. Опорний іменник *pot* має як один із знижених варіантів значення особи чоловічої або жіночої статі, але з несхвалювальною коннотацією. Складні імена з *box* можуть позначати як людину, так і його голову, що є «вмістилищем тих якостей, якими

характеризується людиною» [7, 106]. Одним із перших утворень цього типу був іменник **chatterbox** - базіка (chatter - базікати), що належить до сфери розмовної лексики в обох варіантах англійської мови і розвинуло в американському варіанті переносне значення кулет (аналог - жаргонізм), автоматична радіоустановка (універб - жаргонізм), відділ плиток у газеті (універб - жаргонізм). Предметне значення для цієї групи є провідним: **brain-box, dream-box, know-box, thinkbox, knowledgebox** із загальним варіантом значення слова.

Ступінь продуктивності окремих компонентів у процесі створення семантичного поля «дурень, дурний» зумовлений сполучними можливостями ітеративних морфем, що утворюють лексико-семантичні ряди структурно складних одиниць, які представлені полівалентними компонентами: -head, -headed, -brain, -brained, -witted, -wit, -minded. Під тиском створеної компонентами парасинтетичної одиниці, композити мікроконтексту або у відповідній мовленнєвій ситуації структурно складна лексема різновиду, що є предметом розгляду, втрачає своє денотативне значення і набуває чисто емоційного сенсу, який характерний для елементів експресивного просторіччя («низьким» колоквиалізмом і сленгізмом) із їх зневажливо-презирливою або жартівливо-іронічною коннотацією. Емоційно забарвлені варіанти входять у семантичну структуру складного утворення лише в тому випадку, якщо воно вживається в переносному значенні або взагалі десемантизується. Розглянута група сленгізмів типу бахуврихів семантично майже завжди характеризується іронічно-зневажливим етично-зниженим емоціональним відтінком значення (а **fat-head** - a dull, stupid person; а **thick-head** - a cat's paw - a paw, a dupe; а **chicken-head** - a dim-wit, a stupid person). Досліджений корпус сленгізмів характеризується особливим співвідношенням предметно-логічного значення та емоціонального забарвлення, тобто великою питомою вагою останнього.

В ономаціологічному аспекті найхарактернішою рисою цих структурно складних одиниць просторічної номінації є непряма мотивація, при якій у виборі ознаки, що лежить в основі номінації, велику роль відіграє суб'єктивний фактор. Образність і жартівливо-іронічний пейоративний характер найменування у такому разі досягається за рахунок метафори або метонімії.

2.9 Метафоризація значення як один із способів розвитку семантичної структури ад'єктивних складнопохідних бахуврихів

Відомо, що розвиток переносних значень на основі метафоричного вживання (вторинної номінації) є одним із важливих засобів збагачення словникового складу. Мова не може обійтися без метафоричної номінації. Метафора стимулює розвиток семантичної системи мови і системи її номінативних засобів; напр.: **butter-fingers** - розтелепа; **butter-fingered** - той, хто має слабкі руки і не може міцно тримати що-небудь; **hawk-nosed** - горбоносий, з гачкуватим носом, з орлиним носом; **cat-eyed** - той, хто бачить у темноті; той, хто бачить, як кішка; **ox-eyed** - волоокий, великоокий; **eagle-eyed** -

пильний, проникливий, з орлиним поглядом; **lynx-eyed** - з гострим зором; **lobster-eyed** - витрішкуватий; **swivel-eyed** - розм. косий, косоокий, розкосий; **two-faced** - нещирий, брехливий; **wing-footed** (поет.) швидконогий, крилоногий (про Гермеса); **hot-headed** - 1) гарячий, запальний; 2) необачний, здатний на непродумані дії (порів.: **hot-heartedly** - adv. необдуманно, зопалу; **stony-hearted** - немилосердний; **dead-hearted** - черствий, бездушний, нечутливий; **steel-hearted** - 1. відважний, сміливий; 2. жорстокий, безжалісний, черствий). Л.І. Ковальова пише: «Як показує аналіз складних прикметників в новоанглійський період, коли значно зростає сфера дії словоскладання, коли розширюються семантичні зв'язки складних прикметників зі словами, що їх оточують, складні прикметники починають усе частіше вживатися у переносному розумінні, що поступово веде до розвитку ними додаткових значень» [Ковалева 1965, 19; див. також Adams 1973, 100].

Механізм лексичної полісемії (семантичної деривації) є настільки суттєвим скільки й поширеним у процесі формування значень як похідних, так і непохідних слів. Можна вважати, що внаслідок розвитку лексичної полісемії формується значно більша частина семантичних дериватів, ніж це інколи прийнято вважати. Разом із тим для похідних слів характерна така особливість, як здатність прирощення смислового компонента, що виходить за рамки значення тієї чи іншої формальної структури слова. У цьому проявляється найбільшою мірою неповторність семантики похідного слова як мовної реальності, що не спостерігається ні в граматиці, ні у сфері лексичних значень простих слів.

У цьому зв'язку викликає заперечення думка Н.А. Азарх про те, начебто переважна частина складних прикметників є однозначними [1] і зафіксовані лише окремі багатозначні утворення типу **left-handed** - той, хто робить усе лівою рукою, 2) незграбний, 3) лицемірний, сумнівний; **one-eyed** - 1) одноокий, кривий, 2) нечесний, недобросовісний; **hard-mouthed** - 1) з тугою вуздечкою (про коня), 2) непіддатливий, 3) різкий на язик; **bullheaded** - 1. свавільний, упертий; 2. відчайдушний, безрозсудний; **dough-faced** - 1) блідий (про колір обличчя); 2) слабохарактерний, піддатливий; **white-handed** - 1) з білими руками; 2) перен. той, хто має чисті руки, чесний, незаплямлений; **bullet-headed** - 1. круглоголовий, 2. упертий; **copper-bottomed** - 1) мор. обшитий міддю (про дно корабля); 2) перен. міцний, надійний. Розвиток нових значень складнопохідними прикметниками-бахуврихами відбувається, головним чином, на основі метафоричного вживання: *starry-eyed idealism*, *deep-wounded mind*, *azure-lidded sleep*, *hoary-headed selfishness*, *golden-netted smile*, *grey-winged age*, *wide-eyed innocence*, *stiff-necked pride* (*stiff-necked* - 1) упертий, 2) зарозумілий. Наприклад: *What sort of stiff-necked pride is it that stops me from saying what I want to say (J. Lindsay). Some people hope that Mr. Fisher and the other will not be so hard-necked about it (MS, 1979, Febr. 13).* Багато із зазначених вище лексем функціонують як індивідуальні поетичні метафори: *... the sharp summit fixed against a mass of white-bellied cloud (A. Sillitoe). And while he gave*

his brain over again to the green-hearted spinning rhythmical record (Ibid). Tancy being cooped up in a horrid ship, with the hoarse, humpbacked waves taping to get in (O. Wilde). Частина посесійних складнопохідних прикметників є постійною метафорою, яка позбавлена образності та здатності викликати асоціації із сфери вихідного фонового первісного значення, наприклад: But this bizarre gesture did not get the light-hearted response she expected (MS, 1978, June 22). The Somali invasion was a cold-blooded attempt to destroy the Ethiopian revolution (DW, 1978, June 22).

Метафоричні переноси значень слів ґрунтуються, звичайно, на вживанні самих реалій, на нашому уявленні про особливості цих реалій, але вони відображаються в семантичній структурі слова, стаючи, таким чином, фактами мови, фактами лексичної системи, наприклад: **flat-footed** - 1.той, хто страждає плоскостопістю; 2.плоскодонний; 3.амер. жарг. 1)той, хто твердо стоїть на ногах; 2)рішучий, категоричний, прямий; 4.спорт. нерухомий (про гравця); to catch flat-footed - а)захопити зненацька; застати на місці злочину; **level-headed** - спокійний, урівноважений, розсудливий, холоднокровний: ... space exploration is officially planned by the Soviet government in the usual level-headed fashion (DW, 1978, Oct.12). Метафоризація - це не тільки процес розвитку переносно-образних значень на основі подібності ознак предметів, одночасно вона формує абстрактні узагальнені поняття завдяки вторинній номінації: **cold-hearted** - безсердечний, черствий; **black-hearted** - дурний, злий, озлоблений, недобррозичливий; **clean-handed** - чесний, невинний; **weak-headed** - 1)недоумкуватий, 2)той, хто легко п'яніє; **cold-livered** - безпристрасний, незворушний; **hot-blooded** - 1)палкий, пристрасний; 2)запальний, гарячий; **red-blooded** - амер. 1.повнокровний 2.енергійний, сповнений життя; 3.захоплюючий, запальний (про роман); **fool-blooded** - 1.повнокровний; 2.сильний, здоровий, сповнений життя.

О.І. Шендельс, маючи на це всі підстави, стверджує, що складні слова-метафори демонструють той випадок, коли обидва члени метафори (антецедент і носій метафори) наявні у контексті, у контактній позиції, у рамках одного слова [49]. Тим самим окреме слово перетворюється у мікроконтекст, у якому реалізуються всі умови метафоризації: подвійна співвіднесеність, порушення звичних валентних зв'язків між денотатами, що зіставляються (контрдетермінація за І.Вайнрайхом), і утворення нового зв'язку - спільної ланки, яка об'єднує далекі один від одного поняття, утворення нового цілого самою силою слова, покликаною виконувати функцію номінації, а, крім того, подібно до будь-якого тропа, - функцію образно-естетичну.

Зіставляючи шляхи формування метафоричних значень простих, похідних і складних слів, можна побачити, що основним шляхом у розвитку переносних значень кореневих слів є контекст, тоді як розвиток метафоричного значення структурно складних слів іде декількома шляхами, головними з яких є їх умотивованість метафоричним значенням словосполучення. Другим шляхом є переосмислення одного із значень складного слова, яке вже функціонує в мові під впливом контексту. Наприклад: **single-eyed** - 1.

одноокий; 2. перен. щирий, чесний, прямий, прямолінійний; 3. цілеспрямований; **heavy-handed** - розм. 1. незграбний, неловкий; 2. важкий (стиль і т.п.); 3. жорстокий, деспотичний; 4. рідко. з повними руками; 5. втомлений (You're a bit heavy-handed, missis, he would object in his blunt way) (K.S. Prichard). Емоціональний відтінок може виникнути у похідному слові за рахунок okazіонального утворення або за рахунок незвичності сполучення лексем, що викликають певні комічні або негативні асоціації: ... people who lived beyond his boundaries of school and house and nook and the swivel-eyed dole-pocket (A.Sillitoe). ... cessation of the use of high velocity and hollow-nosed («dum-dum») bullets (DW, 1975, July 18). Soon he discovered over square-wheeled months (A. Sillitoe). Тут протягом місяців, які довго тягнулися; букв. місяців із чотирикутними колесами, тобто колесами, що не можуть зрушитися з місця. ... if you have a natural sense of split timing and a parrot-sized memory (A.Sillitoe). Тут вроджене почуття ритму і добра механічна пам'ять.

Для того, щоб осмислити слово у переносному значенні, необхідні значення первісних прямих значень слова, а, крім того, значення фрагмента світу, що описується, його зв'язків і закономірностей асоціювання концептів.

2.10 Стилiстичні функції емоціонально-експресивних ад'єктивних складнопохідних бахуврихів

Ряд аспектів виникнення емоціонально-експресивної забарвленості; зокрема складного прикметника, залишаються до сьогодні недостатньо вивченими. У багатьох випадках потенційні слова утворюються окремими авторами явно зі стилістичною метою, для створення певного стилістичного ефекту. Тому деякі лінгвісти відносять усі нові слова, що утворюються в мові, до категорії стилістично забарвлених утворень [56, 154-155]. Але навряд чи буде правильним обмежити конструювання потенціальних слів тільки стилістичними потребами у словотворенні. Потреба у створенні слів перш за все відображає прагнення назвати одним словом уже відоме поняття, яке раніше позначалося описово за допомогою словосполучень.

Складнопохідні посесійні слова використовуються у сучасній англійській мові як один із засобів утворення яскравого, виразного означення - епітета. Як правило, у словниках не фіксуються неідіоматичні складні бахуврихи, що зумовлено чіткою референтністю і ясністю їх семантичної структури. Не реєструються композити, які є індивідуальними утвореннями окремих авторів і не набули поширення у сучасній англійській мові. Оскільки за допомогою цих способів словоскладання дуже легко утворюються як нестійкі номінативні комплекси, так і елементи (засоби) вторинної, непрямой номінації, то це і дозволило використати ці типи словоскладання для утворення виразних епітетів, слів, що замінюють розгорнуті порівняння: It seemed to me that all my life had been narrowed to one perfect point of rose-coloured joy (O.Wilde). Brian was out of breath, but barrel-chested Albert went on and on (A. Sillitoe). A third girl,

velvet-eyed and dark of her, listened pensively (R. W. Chambers). And young-eyed endness walks her midnight rounds (Byron).

Виразність складних епітетів свідчить про те, що словоскладання у вмілих руках може слугувати невичерпним джерелом зображуваних засобів письменника. Крім того, цей тип словоскладання використовується для утворення епітетів, що замінюють розгорнуте порівняння, але не поступаються йому за своєю художньою виразністю.

У словесно-художній творчості складний епітет набуває змісту, зумовленого всім контекстом цього художнього твору і ширше - культурою (тобто досвідом, світоглядом, задумом) автора. Так, наприклад, особливість і своєрідність стилю письменника можуть бути зрозумілі та оцінені лише в тому випадку, якщо читач співвідносить фактичний текст із певною позамовною ситуацією. Порів.: Thin-lipped wisdom spoke at her from the worn chair (O. Wilde). He sat on the very edge of his chair, as though trying to disown its costly, deep-cushioned presence (D. Carter). His sons worked in the bank, prissy-mouthed, prudent men, who might have been twins, for they both were marsk-mallow-white, slump-shouldered watery-eyed (T. Capote); **prissy-mouthed** - тут зі стиснутими зубами; **prissy** (розм.) утворено від злиття слів prim+sissy і означає не в міру дріб'язковий, педантичний, манірний і т.ін. I'll come down there and slap you, bowlegged - я спуся і так тобі всиплю, що костей не збереш. Такі одноразові слова інколи утворюються із словосполучень або навіть цілих речень (quotation pouns), що вживаються атрибутивно, з'єднані дефісом або взяті у лапки. Вони є характерною особливістю англійської розмовної мови і звичайно містять у собі відтінок іронії та гумору.

Стилістичні зміни, що відбуваються у сучасному англійському словотворенні, викликаються не тільки тенденцією до посилення експресивності мови, але й причинами екстралінгвальними, перш за все - соціальними: загостреною взаємодією книжної літературної мови з міським просторіччям і розмовним мовленням. Процес лексичної актуалізації установлює ситуативний зв'язок між мовною формою і - за допомогою психічної діяльності індивіда - фактом позамовної діяльності. При цьому лексична одиниця може по-різному і різною мірою реалізувати свій семантико-стилістичний потенціал, що в першу чергу визначається трьома факторами: 1) семантичною специфікою одиниці, що актуалізується, 2) комунікативними умовами мовленнєвого акту, 3) природою і функціями контексту [Хованская 1983, 46].

У структурно-складних прикметниках як лексичних одиницях може виражатися не тільки різний ступінь узагальнення, але й ставлення мовця. Наявність емоційної забарвленості надзвичайно характерна для складних прислівників, напр.: honey-coloured, opium-tainted, pink-petalled, crack-brained, brass-faced. Вони створені для передавання інтелектуальної інформації і для того, щоб здійснити експресивно-емоційний вплив на слухача: ... the klaxon-throated cockerels (A. Sillitoe). Bald, beefy, moonfaced, broad of shoulder and of girth, he loomed over, a Gulliver among the Lilliputions (D. L. Junshnet). Not this

pudding-faced paragon pushing a snippet of chip through the prim hole of her mouth (J. Lindsay). Where's that humble-footed new orderly? (D. Cusack). The door swung open... A villainous-faced man ... stood in the doorway (D. Eden). It was some time before the showed awareness, with a heavy-lidden glance, that Papermon was standing at the door... We'll expect a pale-eyed killer with no lips (H. Wouk).

Оцінка об'єктів дійсності отримує відображення в мові, зокрема у слові. Ще В.В. Виноградов указував на те, що слово не тільки має граматичні, лексичні та предметні значення, але й виражає оцінку суб'єкта. Нерозробленість проблеми емоціональності мови залишається, незважаючи на те, що реальне існування емоціональної забарвленості мовних одиниць ні в кого не викликає сумніву, а також незважаючи на те, що з давніх-давен дослідники відзначали емоціональну (афективну) сторону розумової діяльності (В.В. Виноградов, Н.М. Разинкина, Ch. A. Ruckmick, S. Ullmann і ін.). Оцінка як обов'язковий, соціально детермінований компонент значення слова представлена в мові у вигляді трьохелементної системи і утворює три її різновиди: нейтральну або нульову оцінку, що виступає «точкою відліку», «нормою», відносно якої сприймаються оцінні відхилення у той чи інший бік, позитивну (меліоративну) оцінку і негативну (дерогативну, пейоративну) оцінку. За характером інформації, що передається і прагматичним статусом розрізняють семи, які стосуються денотативного, тобто предметно-логічного значення і коннотативні, тобто пов'язані з відношеннями оцінки, емоцій, експресивністю і функціонально-стилістичною віднесеністю. Коннотативні семи відображають умови акту комунікації і ставлення мовця до предмета мовлення, обставин комунікації та співбесідників.

2.11 Лексико-семантичні та функціонально-стилістичні особливості ад'єктивних парасинтетичних бахуврихів

О.І. Смирницький підрозділяє англійські складні слова на ідіоматичні та неідіоматичні, виходячи з невиводимості або виводимості значення складного слова із складових його частин. Досліджуваний нами корпус ад'єктивних парасинтетичних бахуврихів за семантичною структурою розпадається на дві нерівні за обсягом групи. Одна з них більш численна, слова цієї групи не відзначаються ідіоматичністю, значення цілого у них суттєво не відрізняється від значення частин завдяки своїй чіткій референтності, напр.: **red-nosed** - червононосий; із почервонілим носом; **red-legged** - червононогий; **loud-mouthed** - горластий, крикливий: In the White Horse, a buxon loud-mouthed ear-ringed woman of fifty did a can-can on one of the tables. ... You never know, what with having such a cat-faced scragend of mutton for a wife ... (A Sillitoe).

Семантична структура всіх неідіоматичних дериватів проста і прозора. Ідіоматичні похідні - це слова з дифузною семантичною структурою, які виступають як одиниці непрямой номінації, але не ведуть до утворення словосполучень. Значення цілого у них відрізняється від сполучення значень частин у результаті перетворення денотативного атрибута в атрибут

сигніфікативний, що поступово зливається з ядром в ускладнений сигніфікат (large-handed - щедрий; **thin-skinned** - чутливий, **tight-lipped** - мовчазний; **square-toed** - педантичний; **white-livered** - боягузливий; **thick-skinned** - нечутливий; **dull-faced** - тупий, дурний; **dull-coloured** - тьмянний; **pan-mouthed** - гучний (He was bigger than Ted, well-built and pan-mouthed. (A. Sillitoe))); **tight-lipped** - мовчазний, потайний (The 300 workers who were sacked on September 11 during the national engineering dispute are also tight-lipped about their plans to step up their campaign (MS, 1979, Oct. 26)); **red-handed** - 1.червонорукий; із червоними руками (від морозу і т. ін.); 2. 1)з закривавленими руками; 2)pred. (спійманий) на місці злочину, на гарячому; to take (to catch), to be taken (to be caught). Напр.: An announcement by the KGB security police said first secretary Osborne had been caught «red-handed» in Moscow on March 7 using espionage radio equipment (MS, 1983, March 11); **swollen-headed** - чванливий, пихатий (It is especially needed now when this Swollen-Headed Majesty the Media increasingly attempts to «write the script» for our political life (MS, 1978, Nov. 2)).

У лінгвістичній літературі висловлюється думка про те, що парасинтетичні прикметники-бахуврихи обмежені позначенням, головним чином, ознак людини і частково тих тварин і предметів, які безпосередньо необхідні для існування людини [44; 35; 36]. Відповідно робиться висновок про семантичну замкнутість цих слів і їх належність до емоціонально-експресивної лексики, чим і пояснювалося їхнє вживання переважно у розмовно-побутовому мовленні та в мові художньої літератури. Приклади: The white-limbed Cupid laughed (O. Wilde). He didn't believe it, though they couldn't be bothered to take him, and wondered whether he'd ever find it if he went off by his blue-eyed well-leggaged self (G.D.Salinger). Though light-brained the fellow was a gentleman, and the matter delicate (J. Galsworthy). Leaning in the doorway was a moon-faced, short young Negro (H. Wouk). She resembled a rather tall and scrawny, black-legged, black-crested, black-breasted bird (E. Hunter). Cruchot was a man with a restless manner, coffee-coloured eyes and heavy black moustache (A. Cronin).

У рамках статті В.С. Васильєва намагалася дати відповідь на запитання про екстралінгвальну зумовленість утворення в мовленні ад'єктивних складнопохідних бахуврихів [9]. Обмежуючи свій матеріал прикметниками, утвореними okazіonalно за певними високопродуктивними та активними моделями, вона поставила перед собою мету в ході аналізу виявити ті екстралінгвальні ситуації спілкування, які наперед визначають утворення мовцями нових слів за цими моделями. Із досить великого масиву автентичних мовленнєвих творів (більше тисячі сторінок тексту) вона намагалася вибрати однотипні ситуації та інвентаризувати ті складні прикметники, які в таких випадках утворюються мовцями. Представивши масив текстів як свого роду стоп-кадр у картині мовленнєвого спілкування людини, що вічно рухається, В.С. Васильєва створила, таким чином, робочу модель живої мовленнєвої діяльності, дозволивши собі дані, отримані в результаті цього аналізу, перенести певною мірою на всю мовленнєву діяльність сучасного нам англомовного суспільства. Із 11 досліджених В.С.Васильєвою груп

оказіоналізмів можна виділити численний корпус прикметників типу бахуврихи: *hollow-eyed (boy)*, *thin-faced (youth)*, *loose-skinned (dog)*, *long-necked (bird)*. Відзначимо, що ад'єктивні складнопохідні бахуврихи маніфестують таку широту та різноманітність змістових відношень і лексико-стилістичних пластів, які неможливо вмістити у прокрустове ложе класифікацій, груп, типів і т. ін.

2.12 Ад'єктивні складнопохідні бахуврихи у науково-технічній лексиці

Наведемо численні приклади ад'єктивних номінативних комплексів бахуврихи, що стосуються сфери науково-технічної термінології, напр.: **hydrogen-bounded crystal** - кристал із водородним зв'язком; **left-handed crystal** - лівообертаючий кристал (лівий); **right-handed crystal** - правообертаючий кристал (правий); **chrome-plated** - хромований; **fish-bellied beam** - балка рівного опору (згину); **fan-shaped beam** - віялоподібний пучок; **barrel-shaped** - опт. бочкоподібний; **direct-coupled amplifier** - підсилювач постійного струму; **air-powered** - із пневмоприводом; пневматичний; **air-spaced** - із повітряним прошарком, із повітряною ізоляцією; **ring-shaped** - кільцеподібний; **bell-shaped** - дзвіноподібне поле; **ferrite-cored** - із феритовим осердям; **barrel-shaped distortion** - бочкоподібна дисторсія; **direct-coupled distortion** - подушкоподібна дисторсія; **direct-coupled** - із безпосереднім (прямим) зв'язком, безпосередньо зв'язаний; **direct-fired** - із полум'яним нагрівом; **diamond-shaped** - ромбовидний; **flat-nosed pliers** - плоскогубці; **round-nosed pliers** - круглогубці; **low-pitched** - низького тону; **low-powered** - малотужний; **long-barrelled** - військ. довгоствольний; **long-bladed** - довголопатевий, **four-bladed** - чотирьохактний; **dog-legged (staircase)** - буд. сходи без просвіту (прольоту) між маршами. Дослідження масиву подібних лексем комплексного, тобто з точки зору частотності, морфологічної та словотвірної структури, внутрішньої валентності, вмотивованості, здійснюється у працях Ж.М. Симачевської [1974, 4-5]. Об'єктом дослідження Ж.М. Симачевської слугували 3048 складних прикметників типу *blue-eyed* у термінологічній лексиці машинобудування. Вибір цих слів для аналізу продиктований їх високою питомою вагою у цій галузі (порів. *double-faced*, *heavy-ribbed*, *thick-walled*, *carbide-tipped*, *nylon-correct*, *ring-shaped* і т. ін.)

Зауважимо полівалентність компонента *shaped*, композитна парадигма якого входить до складу лексем різних функціональних стилів і включає такі утворення, як *anvil*, *apple*, *arm*, *arrow*, *awl*, *ax*, *ball*, *bānd*, *barrel*, *bell*, *biscuit*, *bolt*, *bottle*, *bow*, *bowl*, *bucket*, *button*, *candle*, *cask*, *castle*, *chain*, *chair*, *chariot*, *cigar*, *club*, *coffin*, *cone*, *cup*, *diamond*, *door*, *drum*, *egg*, *eye*, *fan*, *fiddle*, *fin*, *finger*, *flask*, *fork*, *funnel*, *globe*, *heart*, *helmet*, *hock*, *horn*, *lily*, *L*, *lyre*, *M.*, *melon*, *noon*, *nail*, *needle*, *odd*, *orange*, *oval*, *pear*, *plow*, *plum*, *queer*, *regular*, *ring*, *sack*, *saddle*, *salver*, *sector*, *scissors*, *screw*, *shield*, *shovel*, *spade*, *spiral*, *square*, *spindle*, *strap*, *sword*, *T*, *tongue*, *tooth*, *top*, *tower*, *trumpet*, *tub*, *turf*. U *umbrella*, V. *vase*, *wing*, X, Y) -

shaped. Порів.: shaped a) 1.той, хто має певну форму; like a pear (like a ball) грушовидної (кулястої) форми; 2.(shaped) як компонент складних слів, що має певну форму, видний; **egg-shaped** - яйцевидний, у формі яйця (БАРС).

Посесійно-метонімічні та метафоричні номінативи-бахуврихи характерні для ботанічної та зоологічної номенклатурної термінології, де вони функціонують поряд із відповідними латинськими найменуваннями і, отже, певною мірою мають характер професіональних арготизмів. Їм, взагалі, чужа яка б то не була експресивно-стилістична забарвленість: **single-headed** - бот. з одним суцвіттям; **rough-legged** - зоол. мохноногий; **red-cared sunfish** зоол. вухатий окунь; 2. червоноголовий (про птаха) 3.червонокачаний, червоноголовий (про капусту і т.ін.); **even-toed** - зоол. парнопальцевий, парнокопитний; **hornbill** - зоол. птах-носорог; **horsetooth** - с/г «кінський зуб» (зубовидна кукурудза). Певною продуктивністю ця модель поділена в текстах з біології, де за допомогою подібних слів виражаються зовнішні ознаки птахів, звірів, плазунів, а також рослин. Так, наприклад: **dog-faced bat** бульдо-голова кажан; **owl-faced monkey** - мавпа з обличчям як у сови; **flat-skulled marsupials** - плоскоголові (плоскочерепні) сумчасті миші; **club-footed bats** - косолапі кажани і багато інших. Отже, система термінів формується і функціонує за законами й моделями природної мови. Суспільні функції мови не можуть бути чимось зовнішнім стосовно його структури, системних зв'язків, закономірностей його розвитку. Певна доля семантичної та емоційно-коннотативної рухомості відрізняє її від замкнутих кодів - штучних знакових систем.

2.13 Функціонування ад'єктивних складнопохідних бахуврихів у газетно-публіцистичному стилі

Суспільно-політична термінологія відрізняється від термінології природничих (технічних) і т.ін. наук тим, що значна частина слів, із яких вона складається, певною мірою зрозуміла кожному, в той час як повне охоплення обсягу значення того чи іншого технічного терміна доступне тільки людині, яка володіє відповідними науковими знаннями; проте і тут як і в будь-якій іншій галузі культури є слова і вирази, доступні тільки вченим відповідної спеціальності та абсолютно незрозумілі неспеціалістам. Однак питома вага подібної лексики в суспільно-політичній термінології набагато менша, ніж, наприклад, у технічних науках через те, що суспільно-політична термінологія, яка входить до складу публіцистичної лексики, значною мірою зрозуміла широким масам людей під час читання ними періодичної літератури [28].

Основною рисою газетно-публіцистичного стилю, що формує його мовну системну організацію, є поєднання експресивності та стандарту [23]. Ця ознака зумовлена подвійністю функції, яку виконує публіцистика: інформаційно-змістова функція газетно-публіцистичних текстів поєднується з функцією переконання, емоційного впливу. Якщо офіційно-діловий стиль найбільш стійкий, консервативний, то публіцистичний стиль одночасно і

консервативний, і рухомий: «Мова газет переповнена штампами - інакше не може бути: важко писати швидко і правильно, не вдаючись до заялжених виразів», відзначав Ш.Баллі [4, 109]. Разом із тим засоби впливу дуже швидко «спрацьовуються», «зношуються», вимагають постійного поновлення. У протилежному разі мовлення, що переконує, стає непереконливим.

Прагнення до експресії спонукає вдаватися (особливо це стосується газетних лексем) до таких словотвірних моделей, які мають іншу стильову природу і тому у сфері газетно-публіцистичного стилю видаються «свіжими», експресивними. Але, набуваючи значної поширеності, ці засоби одночасно зазнають подвійних змін: 1) вони набувають забарвлення газетно-публіцистичного стилю і 2) перетворюються у газетний штамп, позбавляючись експресії, новизни, тобто начебто «стираються» або «зношуються». Отже, вимога здійснення впливу на масового читача (слухача) створює таку специфічну особливість газетно-публіцистичного стилю, як його емоційно-експресивний характер, а вимога швидкості передавання суспільно важливої інформації - таку її особливість, як стандарт. Наприклад: ...the crude action by the Aslington authorities is a **high-handed** violation of the Helsinki Accords (DW, 1982, July 29). Пор.: **high-handed** - свавільний, владний; to be high-handed with somebody - держати кого-небудь у строгості (в узді); **high-handedly** - свавільно, владно; **high-handedness** - свавілля, владність. Складнопохідні прикметники смислової групи «наявність того, на що вказує твірна основа», представлені в газетно-політичному тексті всіма структурними варіантами перших компонентів, а саме - (n+n)+-ed, (a+n)+-ed і (num+n)+-ed, напр.: steel-helmeted, normal-sized, British-officered, low-paid, one-sided (policy), two-pronged (attack) і т.ін., але виступають більш обмежено порівняно, наприклад, із художньою прозою. Твірними основами в газетно-політичному тексті нерідко виступають словосполучення, що ґрунтуються на метафорі, наприклад: full-blooded, high-handed, level-headed, tight-fisted, an iron-fisted military regime, the iron-headed policy, in a pig-headed fashion. «Смілі» метафори газетного тексту мають на меті представити предмет у новому, несподіваному висвітленні, привернути увагу читача до яскравості образу: **flinty-hearted** - 1) той, хто має тверде ядро, тверду серцевину; 2) твердокам'яний, немилосердний. Appeals to the authority prove a waste of time-affability on the surface, **flint-hearted** Tory determination beneath (MS, 1979, March 7). **heavy-handed** - розм. незграбний, неловкий; 2. Важкий (стиль і т. ін.), 3. жорстокий, деспотичний. Premier Thatcher ducked into political hiding yesterday as the storm broke over revelations of **heavy-handed** interference in the coal crisis (MS, 1984, June 7). Підтримані елементами контексту, «смілі» метафори-газетизми відіграють немаловажну роль, допомагаючи автору повніше охарактеризувати предмет: only one full-blooded supporter a more level-headed review, a blow against a tight-fisted Government policy on pay. Пор.: **lop-sided** - 1) кривобокий, викривлений, нерівний; 2) перен. однобокий, нерівномірний; lop-sided development - односторонній розвиток; **lop-sided growth** - односторонній розвиток (міста, промисловості і т. ін.) 3) техн. перекошений, несиметричний.

The economic improvement Reagan boasts about is lop-sided, based on greater exploitation of workers and robbery of the people (DW, 1983, Dec. 22). You were right to criticize the latest cold-hearted Tory attack on social welfare rights (MS, 1984, Apr. 27).

Висока інформативність указаних епітетів виникає із гетерогенності асоціацій та порушення сполучуваності. У складних прикметниках типу (num+n)+-ed уся лексична різноманітність п-основ обмежена в газетно-політичному тексті такими основами, як -side і prong; three-sided (commission), four-sided (talks), two-pronged (march і т.ін.), three-pronged (attack і т.ін.), many-pronged (assaults) і т.ін.). Пор.: Two-pronged call to South Wales pits: democracy in the miners' leadership and in government policies (MS, 1978, May 9). Pay increases would depend on a three-pronged wages policy, Tory leader Margaret Thatcher said yesterday (MS, 1978, June 29).

Відзначимо полівалентність компонента -minded, що володіє практично необмеженими словотвірними можливостями утворення композитної парадигми у сучасній англійській мові: **narrow-minded** - обмежений, вузький, недалекий; вузьколобий, із забобонами; **high-minded** - 1.благородний, піднесений, великодушний, 2.заст. гордий, пихатий; **fair-minded** - справедливий, неупереджений. Пор.: The canon was convinced that most Britons were tolerant, fair-minded and moderate (MS, 1968, Nov. 25). **Cosmic-minded** Mongolians (People's World, 1981, May 9). This is not the mid-19th century, even if that fact has not yet penetrated among the narrow-minded provincial Tories (MS, 1982, April 6). Well, what is the world coming to? Only last Wednesday these wooly-minded namby-pambies in Parliament voted against hanging, and would you believe it? (MS 1983, July 14).

Перш за все відзначимо наявність у системі газетно-публіцистичного стилю складних лексико-фразеологічних одиниць, що мають двопланову стилістичну забарвленість, тобто ті, які мають газетно-публіцистичне функціонально-стильове забарвлення або тільки експресивне забарвлення: Sutcliffe gets life for **cold-blooded** murders (MS, 1981, May 23). And resuming the **toffee-nosed** attitude he has hitherto assumed in relations with Mr. Mintoff (MS, 1971, July 16). **Mealy-mouthed** in their opposition to Begin's invasion of the Lebanon from the very start, the blood of the dead is on their hands too (MS, 1982, Sept. 20). Mr. McLennon savaged the «mealy-mouthed, crawling attitude of this Tory Government» (MS, 1983, Oct. 31). **Sour-mouthed** Unionist and British government politicians were left stranded in a rather sorry isolation yesterday, after a major new initiative by US political leaders (MS, 1983, March 19). «Well, I don't think Margaret Thatcher is so much **boss-eyed** as **boss-oriented** (MS, 1984, June 22), (boss-eyed розм. 1. одноокий, косий; 2.однобокий; 3. шахрайський).

В.Л. Наєр відзначає, що на «стиках семантично несумісних одиниць найчастіше виникає стилістичний ефект і відбувається нарощування смислу» [Наєр 31]. На тлі інформаційної функції книжного мовлення особливої експресивності набувають такі елементи розмовного стилю, як сленгізми, колоквіалізми, американізми, фразеологізми. Англійська та американська

масова преса, враховуючи експресивну спрямованість стилістичних стиків, використовують елементи розмовного мовлення, а інколи й елементи зниженого забарвлення в інформаційних матеріалах, для яких нормою повинна бути якщо не висока, то у всякому разі нейтральна книжність. При цьому відзначимо, що суспільно-політична лексика набуває додаткової соціально орієнтованої оцінності. Це означає, що оцінний та емоційно-оцінний компоненти лексичного значення структурно-складних ад'єктивних бахуврихів відображають світоглядні, політичні та моральні погляди суспільства.

Висновки

1. Проведений аналіз структурно складних утворень типу бахуврихи (субстантивних і ад'єктивних), тобто складних, складнопохідних, похідних від складної основи та еквіфінальних свідчить про те, що вони утворюються в текстах і усно-розмовному мовленні внаслідок аналогічного словотвірного процесу на синтаксичній основі (тобто способом дефініційного словотворення) і за стандартними словотвірними моделями: n+n (feather-brain, blockhead, hunchback); a+n (bald-head, pale-face, red-coat; (n+n)+-ed (feather-brained, bull-headed, pig-headed); (a+n)+-ed (low-browed, dull-witted, thick-headed). Процес моделювання складнопохідних прикметників типу бахуврихи з дериваційним морфом -ed є досить активним і перспективним у композитології сучасної англійської мови. Ад'єктивні парасинтетичні бахуврихи мають контекстно-зв'язаний характер і синсемантичні, що виражається у тісному зв'язку модифікатора з неозначуваним іменником. Субстантивні композитні бахуврихи, навпаки, мають ознаки відносної контекстної свободи та автосемантичності, що сприяє перетворенню оказіонально-автономного вживання модифікатора в узуальне. Ступінь залучення посесійних структурно складних лексем у дериваційний процес свідчить про їх прагматичну релевантність, стійкість, про високий словотвірний потенціал і семантичну ємність, наприклад: stiff-necked, stiff-neckedly, stiff-neckedness, black-hearted, black-heartedly, black-heartedness, chicken-hearted, chicken-heartedly, chicken-heartedness).

2. У структурно складних субстантивних і ад'єктивних бахуврихів ономазіологічні категорії предметності й ознаковості стають словотвірними через те, що вони реалізуються похідними мотивованими одиницями мови, об'єднаними одним і тим самим словотвірним значенням посесійності. Номінативи типу структурно складних бахуврихів відображають дійсність залежно від того, яка з мовних функцій - пізнавально-індикативна або кваліфікативно-оцінна - переважає у процесі формування найменування на певній основі. При цьому відзначаємо, що структурно складні деривативи типу бахуврихів відрізняються коннотативними і стилістично забарвленими значеннями через те, що засоби емотивно-оцінної номінації внутрішнього світу людини, його зовнішнього і внутрішнього стану та переживань особливо різноманітні. У цій семантичній сфері можна прослідкувати широке варіювання іменників - засобів позначення. Вивчення емоціонально-суб'єктивної оцінки фактів на матеріалі структурно складних прикметників типу бахуврихів є особливо актуальним і цікавим із наукової точки зору, оскільки суб'єктивна індивідуальна основа закладена в самому акті виділення певної ознаки з суми ознак, які складають цей предмет.

3. Структурно складні бахуврихи можуть бути своєрідними конденсаторами (універбами) фразеологічних одиниць (blackhand, rough-neck, skinhead, lowbrow, egghead, slyboots, whitehaired, white-livered, hare-brained, black-hearted, stiff-necked. Ознака, яка в цьому випадку вибирається комунікантами для образного опису предмета або особи, виділяється на

соціолінгвістичній основі. Збагачення лексичного складу на базі фразеологічних одиниць (фразеологічна деривація) - це новий аспект у теорії фразеології сучасної англійської мови, який потребує подальшого дослідження. Високий ступінь ідіоматичності структурно складних деривативів типу бахуврихів зумовлений тим, що вони є прикладами вторинної номінації, яка може ґрунтуватися не тільки на метафоричному, але й метонімічному переносі значення. Як засіб непрямой мовної номінації структурно складні субстантивні та ад'єктивні лексеми типу бахуврихів здатні виражати не тільки діапазон різних відтінків значення, але й тонких відтінків експресивно-стилістичних (позитивних і негативних) коннотацій, що дають позитивну експресивно-емоційну оцінку предмету, особі чи явищу позначуваної дійсності або характеризуються іронічно-зневажливим (дерогативним) оцінно-емотивним компонентом значення. Ці лексичні інновації виступають стилістично маркованими на нейтральному фоні літературного стандарту для створення певного лінгвостилістичного тезауруса з метою характеристики персонажів.

4. Виникнення посесійних структурно-складних лексем зумовлено метонімічним або метафоричним переосмисленням, характерним для розмовного мовлення та експресивної просторічної номінації і невимушеного спілкування, що досягає високого коннотативного ефекту і продуктивності в узуально-мовленнєвому стилі, а також у сфері сленгізмів та okazіоналізмів. Семантико-експресивне забарвлення і стилістично-комунікативний ефект структурно складної лексеми бахуврихи зумовлені тим, що вона є стислим і економічним способом словотворення, більш компресованим і виразним засобом спілкування. У цих бахуврихів поєднується короткість і семантична насиченість, у яких яскраво проявляється важлива тенденція мови - економія мовних засобів. Семантико-емоціональна поліфонія структурно складних іменників і прикметників типу бахуврихів створює широкі можливості для передавання суб'єктивної оцінки, зумовлює видозмінення емоціональної забарвленості прикметників і різноманітні форми їх емоціонально-експресивних коннотацій.

5. Для визначення місця словотвірних способів і структурних моделей у дериваційній системі мови суттєва не тільки кількість, але і смисловий аспект утворюваних словникових одиниць. Якщо продуктивність спільних моделей типу $(n+n)+-ed$, $(a+n)+-ed$ визначається в основному кількісними масштабами композит, що знаходяться у розпорядженні певних способів словоскладання, то деривативна релевантність окремих структурних моделей виявляється за допомогою застосування внутрішнього валентного аналізу і характеризуються сполучними можливостями семантично ємних лексико-граматичних пучків ітеративних перших або других компонентів. Розширенню рамок внутрішньої валентності основ у парасинтетичних ад'єктивних бахуврихів сприяють: а) наявність цілого ряду якісних ознак (кількісно майже необмежених); б) індивідуально-емоційне сприйняття дійсності. Вивчення закономірностей взаємозчеплення компонентів у складі структурно складних лексем типу бахуврихи, а також дослідження проблем, пов'язаних із появою експресивно-

оцінних і афективних параметрів у слові в процесі метафоричної деривації, заслуговують пильної уваги, оскільки сприяють виявленню ролі словоскладання у формуванні окремих семантичних груп і збагаченню словникового складу сучасної англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарх Н.А. Структурные типы слов в современном английском языке// Иностр. яз. в школе. 1959. № 3
2. Азнаурова Е.С. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи// Языковая номинация (Виды наименований). М., 1977.
3. Архипов И.К. Семантика производного слова английского языка. М., 1984.
4. Балли И.Ш. Французская стилистика. М., 1961.
5. Болховитинов В.В. Семантика образований, состоящих из двух основ и суффикса -ed в современном английском языке. Автореф. дис. ...канд. филол. наук. М., 1967.
6. Беляева Т.М., Лапшина М.Н. Просторечная семантическая деривация// Омосемия и омография в естественных и машинных языках. Владивосток, 1986.
7. Беляева Т.М., Хомяков В.А. Нестандартная лексика английского языка. - Л., 1985.
8. Бенвенист Э. Синтаксические основы именного сложения// Бенвенист Э. Общая лингвистика. - М., 1974.
9. Васильева В.С. О корнях окказионального словообразования в современном английском языке: на примере сложных прилагательных // Вопросы теории романо-германского языкознания. Днепропетровск, 1974. Вып.5.
10. Виноградов В.В. Русский язык. М., 1947.
11. Виноградов В.В. Словообразование и его отношение к грамматике и лексикологии// Вопросы теории и истории языка. М., 1952.
12. Габриэльян О.А. О синонимии на уровне сложносуффиксальных производных слов современного английского языка// Проблема значения языкового знака. К., 1982.
13. Доза А. История французского языка. - М., 1956.
14. Дюжикова Е.А. Роль метафорического предиката в семантической организации сложных существительных английского языка// Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку. - Владивосток, 1985.
15. Земская Е.А., Китайгородская М.В., Ширяев Е.Н. Русская разговорная речь: Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. М., 1981.
16. Иванова Е.В. Сложные существительные с метонимическим переносом// Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку. Владивосток, 1985.
17. Каращук П.М., Кириченко Г.С. О природе сложнопроизводных и формально совпадающих с ними слов в английском языке// Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку. Владивосток, 1977.
18. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. К., 1983.

19. Кириченко Г.С. Механизм образования сложных слов типа long-legged и car-driver в современном английском языке. Дис. ...канд. филол. наук. М., 1982.
20. Ковалева И.И. Сложные прилагательные в английском языке. Дис. ... канд. филол. наук. Л., 1954.
21. Ковалева Л.И. О некоторых семантико-функциональных особенностях сложных прилагательных в английском языке// Вопросы германской филологии и методики преподавания иностранных языков/ Уч. зап. факультета иностр. яз. Пермского гос. пед. ин-та. Пермь, 1965. Вып. 1.
22. Король Т.Е. К вопросу о тенденциях в номинальном словообразовании современного английского языка// Вопросы германской филологии и методики преподавания иностранных языков. Рига, 1971.
23. Костомаров В.И. Русский язык на газетной полосе. М., 1971.
24. Кубрякова Е.С. Словообразование// Общее языкознание: Внутренняя структура языка. М., 1972.
25. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. М., 1981.
26. Левинбук П.Р. Атрибутивные сочетания с препозитивно примыкающей двучленной группой определения в современном английском языке. Дис. ...канд. филол. наук. М., 1953.
27. Левитене Л.Г. Вопросы валентности и семантического согласования// Вопросы романо-германской филологии. М., 1975. Вып. 91.
28. Левковская Е.А. Именное словообразование в современной немецкой общественно-политической терминологии. М., 1960.
29. Мешков О.Д. Словосложение в современном английском языке. - М., 1985.
30. Мостовой Н.И. К вопросу образования инноваций в области словосложения в современном английском языке// Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку. - Владивосток, 1973. - Вып.1.
31. Наер В.Л. Семантическая несовместимость лексических единиц как источник информативности некоторых стилистических приемов// Лингвистика текста: Сб. науч. тр. МТПИИЯ им. М. Тореца. М., 1976.
32. Пауль Г. Принципы истории языка. М., 1960.
33. Разинкина Н.М. Стилистика английской научной речи: (элементы эмоционально-субъективной оценки). М., 1972.
34. Ретунская М.С. Английское окказиональное словообразование. Дисс. ... канд. филол. наук. Горький, 1974.
35. Рудий В.Г. Складні прикметники типу бахуврихи у сучасній німецькій мові// Іноземна філологія. Львів, 1962, № 2.
36. Рудий В.Г. Історія німецьких екзоцентричних складних слів. Дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1965.
37. Симачевская Ж.Н. Структурно-семантические особенности сложных прилагательных типа бахуврихи в научно-техническом стиле современного английского языка. Дисс. ... канд. филол. наук. Киев, 1974.

38. Симачевская Ж.Н. О структурных особенностях сложных прилагательных типа «бахуврихи» в современном английском языке// Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку. Владивосток, 1978.
39. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. М., 1956.
40. Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского литературного языка: 30-90-е годы XX века. М.-Л., 1965.
41. Степанова М.Д. О «внешней» и «внутренней» валентности слова// Иностр. яз. в школе 1967, № 3.
42. Степанова М.Д. Теория валентности и валентный анализ: (на материале современного немецкого языка). М., 1973.
43. Хованская Е.И. Лексическая актуализация// ФН/ НДВШ, 1983, № 1.
44. Царев П.В. Сложные прилагательные типа blue-eyed в современном английском языке. Дис. ... канд. филол. наук. М., 1952.
45. Черкасова Е.Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов // ВЯ 1968, № 2.
46. Шамлиди Е.Ю. Некоторые особенности образования сложных существительных типа бахуврихи в современном английском языке (на материале зоосемического поля)// Проблемы семантического синтаксиса английского языка. - Пятигорск, 1977.
47. Шастун В.С. Роль контекста при формировании идиоматичной семантики сложных существительных// Словосочетания и сложные слова в терминосистемах и литературной норме. - Владивосток, 1984.
48. Швейцер А.Д. Очерк современного английского языка в США. М., 1963.
49. Шендельс Е.И. Сложное слово как минимальный контекст для реализации стилистических фигур// Вопросы романо-германской филологии/ Сб. науч. тр. МТПИИЯ им. М. Тореза. М., 1975, вып. 91.
50. Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Л., 1958. Т. I.
51. Янко Н.А. О некоторых особенностях соотносительности сложных слов, словосочетаний и предложений как единиц текста// Лингвистика текста и обучение иностранным языкам/ Сб. науч. статей Киевск. пед. ин-та иностр. яз. Киев, 1978.
52. Bergsten N. A Study in Compound Substantives in English. - Uppsala, 1911.
53. Bloomfield L. Language. N.Y., 1933.
54. Car Ch. T. Nominal Compounds in Germanic. L., 1939.
55. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwärtssprache. - Leipzig, 1969.
56. Galperin I.R. Stylistics. M., 1971.
57. Ginzburg R.S. et al. Course in Modern English Lexicology. M., 1966.
58. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles: Morphology. Part VI. Copenhagen, 1942.

59. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles: Syntax. L., 1954.
60. Marchand H. Notes on Nominal Compounds in Present-Day English// Word, 1955. Vol. 11. No. 2.
61. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. - Wiesbaden, 1960.
62. Marchand H. On the Analysis of Substantive Compounds and Suffixal Derivatives not Containing a verbal element// Indogermanische Forschungen. 1966, Bd. 70.
63. Partridge E. Slang To-Day and Yesterday, Ed. 3. London, 1960.
64. Potter S. Modern Linguistics. L, 1957.
65. Ruckmick Chr. A. The Psychology of Feeling and Emotion. N.Y., L., 1936.
66. Sunden K. Contributions to the Study of Elliptical Words in Modern English. Uppsala, 1904.
67. Sweet H. A New English Grammar Logical and Historical. Oxford, 1955.
68. Ullmann S. Semantics: An Introduction to the Science of Meaning. Oxford, 1962.
69. Warren B. Semantic Patterns of Noun-Noun Compounds. - Goteborg, 1976.
70. Weinreich U. Problems in the Analysis of Idioms// Substance and Structure of Language. - Los Angeles: Univ. Of California Press, 1969.
71. Wentworth H. And Flexner S.B. Dictionary of American Slang. N.Y., 1975.
72. Webster's Third International Dictionary of the English Language. N.Y., 1975.

Скорочення:

- БАРС - Большой англо-русский словарь. М., 1972.
- DW - Daily World.
- MS - Morning Star.
- DAS - Dictionary of American Slang. N.Y., 1975.
- SOD - The Shorter Oxford Dictionary. Oxford University Press, 1984.
- RHDE - The Random House Dictionary of English. Oxford University Press, 1982.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Субстантивні композити-бахуврихи.....	4
Розділ 2. Ад'єктивні складнопохідні бахуврихи.....	13
2.1 Внутрішній синтаксис складнопохідних ад'єктивних бахуврихів	13
2.2. Морфологічна будова складнопохідних ад'єктивних бахуврихів	13
2.3. Словотвірна структура ад'єктивних складнопохідних бахуврихів.....	16
2.4. Причини продуктивності складнопохідних бахуврихів.....	19
2.5. Словотвірна цінність ад'єктивних складнопохідних бахуврихів	21
2.6. Внутрішня валентність складних і складнопохідних бахуврихів	23
2.7. Переносно-образні значення складних і складнопохідних бахуврихів антропосемічного поля.	28
2.8. Експресивно-образна і стилістична функції сленгізмів- антропосем	35
2.9. Метафоризація значення як один із способів розвитку семантичної структури ад'єктивних складнопохідних бахуврихів.....	39
2.10. Стилiстичні функції емоціонально-експресивних ад'єктивних складнопохідних бахуврихів	42
2.11. Лексико-семантичні та функціонально-стилiстичні особливості ад'єктивних парасинтетичних бахуврихів.	44
2.12. Ад'єктивні складнопохідні бахуврихи у науково-технічній лексиці	45
2.13. Функціонування ад'єктивних складнопохідних бахуврихів у газетно-публіцистичному стилі	46
Висновки	50
Література.....	53
Скорочення	56

ПОЛЮЖИН Михайло, ОМЕЛЬЧЕНКО Лариса
П 53 Бахуврихи у сучасній англійській мові. – Ужгород: 2004. – 60 с.

ISBN 966-7400-33-0

Посібник присвячений опису структурно складних лексем, які отримали назву бахуврихів і набувають усе більшого поширення у сучасній англійській мові, відзначаючись високим експресивно-стилістичним потенціалом і широким спектром комунікативно-дискурсивних характеристик.

Призначений для широкого кола наукових працівників, які цікавляться проблемами англійської лексикології взагалі та сучасною теорією і практикою функціонального словоскладання зокрема.

ББК 81.432.1
УДК 811.111'373

Наукове видання

ПОЛЮЖИН Михайло Михайлович
ОМЕЛЬЧЕНКО Лариса Федорівна

БАХУВРИХИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Навчальний посібник

Редагування авторське

Підписано до друку 12.07.2004.
Формат 60x84/8. Папір офс. Гарнітура Times.
Офс. друк. Ум.-друк. арк. 6,975. Обл.-вид. арк. 4,466.
Тираж 500. Замовлення 109.

Віддруковано з готового оригінал-макета
у Відкритому акціонерному товаристві “Патент”
88006 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101
тел. 66-00-22, 66-02-22
e-mail: patent@uzh.ukrtel.net